

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СРПСКО-РУСКИХ ЦРКВЕНИХ ОДНОСА: ПОВЕЗАНОСТ СРПСКЕ ЈЕРАРХИЈЕ СА ЦРКВЕНОМ МИСИЈОМ У ИНДИЈИ ТОКОМ 1930-ИХ ГОДИНА, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЕВЕНТУАЛНУ УЛОГУ ЕПИСКОПА НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА

Срећко Петровић*
Епархија шумадијска,
Аранђеловац

Апстракт: Мисионарска активност у Индији током 1930-их година повезала је јерархе РЗЦ и СПЦ са индијским дохалкидонским православцима. Детаљи о организацији ове мисије слабије су познати, а литература показује да постоје питања на која није могуће дати одговоре, као и да су извори за истраживање оскудни. Блискост и везе Николаја Велимировића са личностима које су биле укључене у ове мисионарске напоре, као и његово интересовање за мисију уопште и Индију посебно указују да би на одређени начин и он могао бити повезан са овим догађајима. Сведочанства из Велимировићевих списа, усвојене учесника и историјска грађа потврђују ову претпоставку.

Кључне речи: Николај Велимировић, Доситеј Васић, Андроник Елйидински, Нестор Анисимов, Димитрије Вознесењски, Анастасије Грибановски, Геварјезе II, СПЦ, РЗЦ, Маланкарска Православна Црква, Индија, мисија.

Увод

У чланку који је поводом осам деценија од успостављања српско-индијских црквених веза објављен на вебстрани Информативне службе СПЦ 2015. године, индијски историчар Меледат Куријан Томас

* petrovic.srecko@gmail.com.

приметио је да на основу индијских извора није могуће одговорити на одређена питања која се тичу успостављања ових веза током 1930-их година, односно на питања која се тичу руско-српске мисионарске активности у Индији током овог периода.¹

Према истраживању о. Теодора Стенвеја из Семинарије Свете Тројице у Џорданвилу, заснованом најпре на руским изворима,² кључне личности у православним мисионарским активностима у Индији током 1930-их година били су Архимандрит Андроник Елпидински,³ Епископ хајларски Димитрије (Вознесењски)⁴ и Архиепископ харбински Нестор (Анисимов),⁵ док су се међу подржаваоцима

¹ Уп. M[eledath]. Kurian Thomas, "Eighty Years of Indo-Serbian Orthodox Relations & Saint Dositej Vasić of Zagreb", The Information Service of the Serbian Orthodox Church, July 18, 2015, http://www.spc.rs/eng/eighty_years_indoserbian_orthodox_relations_saint_dositej_vasic_zagreb (посећено 2. марта 2020. г.). Чланак је нешто касније одштампан у Meledath Kurian Thomas, *Eventual Annals of Nazranis (15 Essays of Nazrani History)* (Devalokam, Kottayam, India: The Malankara Orthodox Church Publications, 2016), 49–56. Др Куријен Томас ангажован је као професор црквене историје на маланкарском Православном богословском факултету Светог Томе у Нагпуру, у Индији (St. Thomas Orthodox Theological Seminary, Nagpur).

² Реч је о следећој студији, за сада објављеној једино онлајн: Rassophore Monk Angelos [= Theodore Stanway], "Perpetual Embers: A Chronicle of ROCOR's Missionary Efforts in India", Academia.edu, February 12, 2019, https://www.academia.edu/38192487/Perpetual_Embers_A_Chronicle_of_ROCOR_s_Missionary_Efforts_in_India (посећено 2. марта 2020. г.).

³ Андроник (Андрей Яковлевич) Елпидинский или Эльпидинский (1894–1959); о Елпидинском види Сергей Широков, *Биографический словарь миссионеров Русской Православной Церкви* (Москва: «Белый город», 2004), 263–265. Елпидински је у Индији провео 18 година, а његове успомене из Индије објављене су 1959. године: уп. Архимандрит Андроник (Елпидинский), *Восемнадцать лет в Индии* (Буэнос-Айрес: Типография «Salguero», 1959). У овом раду реферисаћемо на друго издање ове књиге, из 2012. године.

⁴ Димитриј (Николай Фёдорович) Вознесенский (1871–1947), архиепископ Руске Православне Цркве у Кини — Архиепископ хајларски 1934–1945. О Вознесењском види А[лександр]. К[онстантинович]. Клементьев, „Димитрий (Вознесенский Николай Федорович), архиеп.“, у *Православная энциклопедия*. Т. XV: «Димитрий — Дополнения к „Актам Историческим“», под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II и др. (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007), 74–77.

⁵ Нестор (Николай Александрович) Анисимов (1885–1962), руски мисионар на Камчатки и у Манџурији, од 1916. г. викар Епархије владивосточке, касније Архиепископ харбински, затим Митрополит новосибирски па кировградски, све са прекида због честих хапшења и затварања (1948. г. осуђен због „антисовјетске делатности“ и до 1956. г. био заточен у логору у Републици Мордовији). О Анисимову види С[ергей]. В[ладимирович]. Фомин, *Божией милостью архиеп[ископ] Русской Церкви: Три жизни митрополита Нестора Камчатского* (Москва: Правило веры, 2002); уп. такође К[ристина]. В[икторовна]. Бирюкова, „Митрополит Нестор Анисимов и российские духовные миссии на Дальнем Востоке“, *Ученые записки Орловского государственного университета*, № 2 (71) (2016): 15–21.

ових активности налазили руски Архиепископ кишињевски Анастасије (Грибановски),⁶ Патријарх српски Варнава⁷ и Митрополит загребачки Доситеј.⁸

У овом раду ћемо најпре изложити кратак преглед православних мисионарских активности у Индији током 1930-их година, а потом пажњу усмерити на везе Еп. Николаја Велимировића са актерима ових активности, као и на трагове његовог интересовања за Индију сачуване у литерарним сведочанствима из његовог пера.

1. Делатност Руске и Српске Цркве у Индији током 1930-их: кратак преглед

Како се сам присећа у својим мемоарима, Елпидински се још као младић током свог школовања заинтересовао за Индију. Прва сазнања о индијском хришћанству он је примио из уџбеника црквене историје Евграфа Ивановича Смирнова који је читао у семинарији, у ком је писало да на југу Индије постоје хришћани веома блиски православним хришћанима, који желе сједињење са право-

---

⁶ Анастасий (Александр Алексеевич) Грибановский (1873–1965), викарни Епископ серпуховски 1906–1914, Епископ холмски 1914–1915, Архиепископ кишињевски и хотински од 1915. г., првојерарх РЗЦ 1936–1964. г. О Грибановском види В[иктор]. И[ванович]. Косик, *Русская Церковь в Югославии (20–40-е гг. XX века)* (Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2000), 56–60, 109–113; уп. такође Владислав П. Пузовић, „Историјско-канонски аспекти односа карловачке управе Руске Заграничне Цркве и Московске Патријаршије“ (докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2012), 31, нап. 44.

Грибановски је иначе знао Велимировића, и ценио његову духовност и његов рад: у својим созерцањима духовних и есхатолошких питања, будући првојерарх Руске Заграничне Цркве Митр. Анастасије Грибановски ће се сећати поука које је чуо управо од Николаја Велимировића (уп. Архиепископъ Анастасій [Грибановский], *Бесѣды съ собственнымъ сердцемъ: размышленія и замѣтки* (Бѣлградъ: [б. и.], 1935).

⁷ Патријарх српски Варнава (Петар) Росић (1880–1937); као патријарх служио од 1930. до 1937. године. О Патријарху Варнави, види Вељко Ђурић Мишина, *Варнава — њајријарх српски* (Сремски Карловци — Београд: Епархија сремска — Парохија Храма Светог Саве, 2009).

⁸ Митрополит загребачки Доситеј (Драгутин) Васић (1877–1945), на катедри Загребачке митрополије служио 1932–1945, фактички до 1941. г., када је после хапшења и мучења протеран у Београд, где се упокојио. О Митр. Доситеју, види Павле Кондић (ур.), *Христу веран до смрти: Свештеноисповедник Доситеј, зајребачки и ваведенски* (Београд — Цетиње: Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке — Митрополија црногорско-приморска — Светигора, 2008).

славнима.⁹ Желећи да посети индијске крајеве и тамо мисионари, Елпидински се 1931. године као јеромонах Андроник отиснуо у Индију, и тамо пронашао маланкарске православце,¹⁰ са којима је ус-

⁹ Уп. Архимандрит Андроник (Елпидинский), *Восемнадцать лет в Индии*, Русская Православная Церковь в дневниках и воспоминаниях (Москва: Сретенский монастырь, 2012), 12.

¹⁰ У литератури на српском језику срећу се неуједначени називи за ове индијске хришћане одн. за њихову цркву. Реч је о древноисточној одн. дохалкидонској или тзв. оријенталној аутокефалној индијској цркви, која се различито назива, а најчешће по географском називу области за коју је била везана током своје историје *Маланкарска* — као Маланкарска Православна Црква, одн. Маланкарска Оријентално-православна Црква, или Малабарска Православна Црква (по Малабарској обали — одн. југозападној обали индијског потконтинента), а срећу се и називи за ову заједницу који могу да буду збуњујући, попут Индијска Православна Црква и сл. Ова термилошка збрка постоји и у другим језицима, не само у српском.

Отежавајућа околност која усложњава ову термилошку збрку је постојање других традиционалних хришћанских заједница у Индији које носе врло сличан назив — попут нпр. Маланкарске Мар-Томине Сиријске Цркве [енг. Malankara Mar Thoma Syrian Church или Mar Thoma Syrian Church of Malabar], која је након реформи из 19. века данас блискија англиканској заједници него Православним Црквама. Уз то за неке од ових древноисточних цркава постоје и њихови источнокатоллички црквени дублети, одн. унијатске варијанте (у Индији су то Сиро-маланкарска Католичка Црква (западносиријског маланкарског обреда) [енг. Syro-Malankara Catholic Church или Malankara Syrian Catholic Church] и Сиро-малабарска Католичка Црква (источносиријског обреда) [енг. Syro-Malabar Catholic Church или Church of Malabar Syrian Catholics]). Поред поменутих цркава, и Индији постоје и друге древноисточне црквене заједнице, попут Маланкарске Сирско-Јаковитске Православне Цркве [енг. Malankara Jacobite Syrian Orthodox Church или Syriac Orthodox Church of India], а затим и тзв. несторијански хришћани одн. Асирска Црква Истока, као Халдејска Сиријска Црква Индије [енг. Chaldean Syrian Church of India], а уз њих и заједнице римокатолика и протестаната — према литератури, само у држави Керали данас постоји преко 15 хришћанских деноминација (уп. Сања Николић, *За мир свећа светла... и сједињење свих: богословски дијалог Православне Цркве са Древноисточним (нехалкидонским) Црквама*, Библиотека „Приручници“, књ. 5 (Пожаревац: Епархија браничевска, Одбор за просвету и културу, 2013), 73.

Литература на српском не пружа велику помоћ у рашчлањавању ове заврзламе у вези са идентитетом индијских традиционалних хришћана (уп. Драгана Јањић, *Дохалкидонске цркве* (Лепосавић: Институт за српску културу, 2012), 131–139; уп. такође Драгана Јањић, „Хришћани апостола Томе: Малабарска црква или Сиријска индијска црква“, *Црквене студије: годишњак Центра за црквене студије / Church Studies: Annual Journal of the Centre of Church Studies*, год. V, бр. 5 (2008): 275–280). Нешто корисних информација о традиционалном индијском хришћанству могуће је наћи у старијим чланцима В. Фрадинског (уп. Викентије Фрадински, „Сирско-Јаковитска Црква“, *Зборник Православног богословског факултета*, књ. II (1953): 89–105, и Викентије Фрадински, „Сирско-Халдејска или источносирска Несторијанска црква“, *Зборник Православног богословског факултета*, књ. III (1954): 71–88).

За разликовање оних индијских цркава које у имену садрже и назив *православна*, најпрегледнији је следећи чланак: Волфганг Швајгерт, „Православне Цркве у

поставио срдачне односе и спријатељио се и зближио са највишим маланкарским јерарсима.¹¹ Елпидински је био мишљења да упркос проблемима термилошке природе, вероисповедање маланкарских индијских православца није много другачије од православног. Стога је сматрао прикладнијим да се маланкарски хришћани уведу у заједницу православних, и одустао је од прозелитизма као мисионарске опције.¹²

Када је маланкарски првојерарх католикос Мар Василије Геваргезе II (Baselios Geevarghese II, 1874–1964) током 1934. године посетио Свету Земљу, тамо је пронашао руског Архиепископа Анастасија,¹³ и изразио жељу да Индијска Маланкарска Православна Црква буде присаједињена Православној Цркви. Са собом је донео писма јеромонаха Андроника, која су потврђивала постојање основе за ово сједињење.¹⁴

Католикос је био срдачно примљен код представника Руске Цркве у Јерусалиму, и успостављени су присни контакти. По повратку у Индију, католикос је сазвао архијерејски сабор на ком је одлучено да се ступи у преговоре о сједињењу са Руском Заграничном Црквом.

Индији данас“ (превео Радомир Ракић), *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. ХСII, бр. 3 (март 2011): 89–93; од користи за тему могу бити и следећи чланци: Jure Zečević, „Pogled i statistika svih Istočnih Crkava“, *Crkva u svijetu*, Vol. 30, No. 3 (1995): 326–331; Винћенцо Пођи, „Цркве сиријске традиције“, *Црквене студије: годишњак Центра за црквене студије / Church Studies: Annual Journal of the Centre of Church Studies*, год. III, бр. 3 (2006): 329–348; Волфганг Швајгерт, „Апостолска црква од Истока данас“ (превео Радомир Ракић), *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. ХСII, бр. 7 (јул 2011): 233–236; Волфганг Швајгерт, „Сиријска Православна Црква“ (превео Радомир Ракић), *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. ХСII, бр. 12 (децембар 2011): 478–480). Уп. такође Радомир В. Поповић, *Православне Помесне Цркве: прошлост, садашњост, теологија, стилистика*, 2. допуњено издање [карте Љубиша Гвоић] (Београд: Р. Поповић, 2009), 426–429.

¹¹ За мемоарске записе Елпидинског о његовом приспећу у Индију, сусрету са индијским хришћанством и маланкарским католикосом итд., види Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 31 и даље.

¹² Уп. кратак приказ историје маланкарских хришћана и коментар Архиепископа Нестора написан тих година: „Никакву кривицу Малабарци не носе у питању монофизитских заблуда“; стога је о. Андроник, „загрејан мисионарским прегнућем... дошао у Индију да ојача у тој земљи светлост Христове вере... Дуго не размишљајући, он одлучи да се у свом мисионарском раду ослони на већ постојећу индуску Малабарску Цркву. Јеромонах Андроник неуморно ради на мисионарском пољу заједно са малабарским свештеницима“ — у Архиепископ Нестор [Анисимов], „Хришћани Малабарци у Индији“, *Хришћанско дело: часопис за хришћанску културу и црквени живот*, год. IV, свеска 2 (март–април 1938): 109–119: 112–113.

¹³ Уп. Анисимов, „Хришћани Малабарци у Индији“, 114.

¹⁴ Уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 8.

Како сведочи ондашња штампа, индијски маланкарски јерарси су се потом писаним путем обратили представницима РЗЦ.

У међувремену се о. Андронику у Индији придружио англикански свештеник Едгар Мур (Edgar Harman Moore — касније Архимандрит Лазар, 1902–1992) из првог англиканског ашрама у Индији (Society of Christ's Servants, или Christa Seva Sangha), који је желео да буде примљен у Православну Цркву и настави своје служење као православни мисионар: како се присећа Елпидински, у мају 1935. године он је тим поводом отишао за Србију, одн. Краљевину Југославију.¹⁵ Премда су српски црквени ауторитети били уздржани према ентузијазму младог англиканског конвертита, руски архијереји су га прихватили и Мур је децембру 1935. г. у манастиру Миљково примио монашки постриг поставши јеромонах Лазар.¹⁶

Руски загранични црквени сабор одржан у Сремским Карловцима крајем 1935. године, сазван на иницијативу Патријарха Варнаве — ради нормализације односа између различитих фракција руске црквене дијаспоре¹⁷ — одговарајући на иницијативу индијског

¹⁵ Уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 115–116.

¹⁶ Уп. Father Andrew Midgley, "A Lifetime in Pilgrimage — Archimandrite Lazarus (Moore), 1902–1992", ROCOR Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Церкви, [2014] February 11, 2017, <https://www.rocorstudies.org/2017/02/11/a-lifetime-in-pilgrimage-archimandrite-lazarus-moore-1902-1992/> (посећено 12. марта 2020. г.).

У архивама Ламбетске палате у Лондону сачувано је писмо које је канону Цону Дагласу (Canon John Albert Douglas, 1868–1956), у то време секретару англиканског Савета за односе са иностранством (Church of England Council on Foreign Relations), 16. јануара 1936. године упутио његов пријатељ Епископ Николај. Велимировић обавештава Дагласа о обраћенику Муру, и вели како је он у журби од Патријарха Варнаве тражио три ствари — да га прими у Православну Цркву, да га наново рукоположи ("to geordain him"), и да га пошаље назад у мисију на Исток — но будући да Мур није обезбедио никакву документацију о свом статусу, Патријарх је одбио да моментално испуни његове захтеве (уп. Midgley, "A Lifetime in Pilgrimage", нап. 20). Углавном, Мур се у Миљкову придружио Руској Заграничној Цркви, но одатле га је пут водио у Свету Земљу; у Индију ће Мур као православни мисионар отићи петнаестак година касније, односно 1952. године.

Није јасно да ли је и у којој мери Велимировић током 1935. године био укључен у збивања у вези са мисијом у Индији: по питању о. Лазара Мура свакако је био информисан. Можда је већ негде у овом периоду постојао контакт Еп. Николаја са јеромонахом Андроницом, но у доступној литератури не налазимо потврду за ову претпоставку.

¹⁷ Уп. Владислав Пузовић, „Патријарх Варнава (Росић) и црквени спорови у ‘Заграничној Русији’“, у *Србија и Русија 1814–1914–2014: Међународни научни скупи, 13–14. октобар 2014. године*, ур. Михаило Војводић, Научни скупови, књ. CLV — Одељење Историјских наука, књ. 38 (Београд: Српска академија наука и уметности, 2016), 209–230: 223–224.

сабора¹⁸ одлучио је да пошаље Епископа хајларског Димитрија у Индију, како би се овај тамо изблиза упознао са маланкарским црквеним уређењем и веровањем, одн. испитао могућности присаједињења индијских хришћана Православној Цркви.¹⁹ Српска Православна Црква финансирала је ово путовање са 20.000 динара и начелно се сложила да и убудуће финансијски подржи мисију у Индији уколико се преговори буду одвијали у жељеном правцу, и Епископ Димитрије посетио је Индију током 1936. године.²⁰ Премда је током дијалога питање формалног усвајања одлука Халкидонског сабора било спорна тачка, општи утисак Еп. Димитрија био је веома добар,²¹ а према вестима из црквене штампе маланкарски хришћани „изјавили су да се њихово учење ни у чему не разликује од православног“.²²

Како је приметио Стенвеј, јерарси Руске Заграничне Цркве озбиљно су разматрали могућности даљег деловања у Индији:²³ о овоме сведоче одлуке руског заграничног синода донете по размотрењу извештаја Еп. Димитрија о његовом дијалогу са представницима индијске Маланкарске Цркве:

¹⁸ У оновременој руској штампи у Краљевини Југославији забележена је и следећа вест о овом сабору: „Сабор ће изучити и разрешити питање пријема у Православље око петсто хиљада житеља Индије, који су се обратили Сабору одговарајућом молбом“ — уп. „Соборъ Русскихъ Архіереевъ“, *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановленіе престола православнаго Царя-Самодержца*, № 471 (20 октябра 1935 г.): 4.

¹⁹ Уп. „Из Индије. Православље у Индији“, *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаршије*, година XVI, бр. 16–17 (1. јул (18. јун) 1936): 334.

²⁰ Уп. А[лексей Сергеевич]. Буевский, „Наследие апостола Фомы“, *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (февраль 1948): 51–62: 61. Уп. такође П[ётр]. В[ладимирович]. Топычканов, „Геваргезе II“, у *Православная энциклопедия*. Т. X: «Второзаконіе — Георгій», под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексія II и др. (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2005), 485–486: 486.

²¹ За детаље о боравку Еп. Димитрија у Индији, уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 9–11. По одласку из Индије у Кину, Еп. Димитрије је позитивне утиске о свом раду у Индији и оптимистичне процене о блискости будућег сједињења поделио у тексту који је написао за харбински часопис *Хлеб Небесный*, а касније објавио и као брошуру — уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 177 и даље. Гледиште Еп. Димитрија било је да уколико постоји разлика између маланкарских и православних хришћана, то није разлика у веровању већ у већој строгости које су се држали Индуси, слично разлици између руских старообредника и православних; према Елпидинском, Димитрије је такође писао како је дело сједињења маланкарских православних хришћанима постављено на чврстим основама, и да га само треба продужити до пуног остварења — уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 180–181.

²² Уп. „[Из Индије.] Сирски хришћани“, *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаршије*, год. XVI, бр. 16–17 (1. јул (18. јун) 1936): 334–335.

²³ Уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 11.

1) да се наставе преговори са индијским православцима и активности у Индији уопште;

2) да се припреме и у Индију пошаљу неопходни материјали за поуку индијских хришћана о православној вери;²⁴

3) да се у Индију пошаље још служитеља — игуман Филарет Вознесењски из Харбина, син Еп. Димитрија,²⁵ задужен је за старање о остварењу овог плана, а игуманија Евгенија из Руске црквене мисије у Јерусалиму назначена је да са групом монахиња оде у Индију и тамо оснује манастирску обитељ и сиротиште.²⁶

²⁴ Како наводи Архиепископ Нестор, у пролеће 1937. године Синод РЗЦ упутио је у Индију дела свих васељенских сабора преведена на енглески, како би маланкарски хришћани могли да их проуче и упознају се са њима, јер је „признање свих седам васељенских сабора услов за будуће сједињење Малабараца са Православном Црквом“ (уп. Анисимов, „Хришћани Малабарци у Индији“, 116). Уп. такође Nicolas Mabin, „Russian Exiles and the Indian Orthodox Church (1931–1939)“, ROCOR Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Церкви, March 9, 2019, <https://www.rocorstudies.org/2019/03/09/russian-exiles-and-the-indian-orthodox-church-1931-1939/> (посећено 10. марта 2020. г.).

²⁵ Филарет (Георгий Николаевич) Вознесенский (1903–1985); рођен у свештеничкој породици (од мати Лидије и оца презвитера Николаја, који је пошто је обудовео 1933. г. примио монашки постриг и касније хиротонисан за епископа хајларског), епископ бризбејнски 1963–1964. г. и потом првојерарх РЗЦ, митрополит источноамерички и њујоршки 1964–1985. г.

²⁶ Уп. „Православна руска мисија код сиријских хришћана у Индији“, *Гласник: службени орџан Српске Православне Папџријаршије*, година XVIII, бр. 11–12 (18. јун (1. јул) 1937): 363–364. Уп. и кракту вест да 250.000 индијских хришћана жели да буде под управом Руске Цркве: „Руска Православна Црква у Индији“, *Гласник: службени орџан Српске Православне Папџријаршије*, година XVIII, бр. 11–12 (18. јун (1. јул) 1937): 364. За оквирнији преглед, уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 11.

Занимљиво је да је 31. јануара 1938. г. у руској цркви у Београду служена Литургија Св. Ап. Јакова, „најстарија од свих литургија које постоје у пракси хришћанских Цркава“, која је „у великој употреби код неправославних хришћана Истока: Сирјана-јаковита, копта, хришћана Асјара...“; овај догађај у црквеној штампи представљен је као историјски, будући да је Јаковљева литургија овом приликом служена *йрви йуш* у словенским црквама (уп. Ђ., „Литургија Св. Апостола Јакова“, *Гласник: службени орџан Српске Православне Папџријаршије*, година XIX, бр. 4–5 (2. (15.) фебруар 1938): 58–59: 58). Литургију је са благословом Митрополита Анастасија, који је присуствовао овом богослужењу са свим руским архијерејима који су били на окупу у Београду, служио игуман о. Филип Гарднер (1898–1984). Да ли је ова литургијска иновација имала некакве везе са мисионарским делањем међу источним хришћанима остаје нам непознато, будући да се у поменутом тексту о томе не каже ништа.

Овде је интересантно споменути како се у литератури срећу тврдње да је Митрополит Анастасије одлучио да Индијци који прећу у Православну Цркву могу користити своје традиционалне литургијске обреде (односно источне обреде), а то је

Митрополит г. Доситеј у гостима код католикоса Сиријске цркве у Индији. С лева на десно: митрополит г. Филоксенос, митр. г. Доситеј, католикос Василије, епископ Григорије. Стоје архимандрит Андроник, Константин Фурнашев из Софије и јеромонах Киријак

Слика 1. Митрополит Доситеј Васић у Индији 1937. године. С лева на десно: Митрополит Филоксенос (Geevarghese Mar Philoxenos, 1897–1951), Митрополит Доситеј, Католикос Геваргезе II [Василије], индијски Епископ Григорије; стоје Архимандрит Андроник Елпидински, Константин Фурнашев из Софије и индијски јеромонах Киријак (извор: *Правда*, год. XXXIII, бр. 11623 (1. март 1937): 10)

Photograph 1. Metropolitan Dositej Vasić in India in 1937. From left to right: Metropolitan Philoxenos, Metropolitan Dositej, Catholicos Geevarghese II, Bishop George; standing: Archimandrite Andronik Elpidinski, Constantine Furnashev from Sofia, and Hieromonk Cyriacus from India (source: *Pravda* (March 1st, 1937))

Са индијским католиком нешто касније у Индији се срео и Митрополит загребачки Доситеј, који се у зиму 1936–1937. године налазио на светском конгресу ХЗМЉ одржаном у Масору,²⁷

изгледа био начелни став неких руских заграничних јерараха и касније — уп. Monk Theodore (Stanway), "The Man Who Would be Metropolitan: The Enigma of Father George Tharian", ROCOR Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Церкви, August 17, 2019, <https://www.rocorstudies.org/2019/11/17/the-man-who-would-be-metropolitan-the-enigma-of-father-george-tharian/> (посећено 25. марта 2020. г.).

²⁷ Уп. писмо Митрополита Доситеја са скупа из Индије, објављено у београдској штампи: Доситеј [Васић], Митрополит загребачки, „Хиљадама километара далеко од отаџбине, у земљи Индуса, Митрополит г. Доситеј говорио је о Југославији“, *Правда*, год. XXXIII, бр. 11623 (1. март 1937): 10; штампа је известила и о његовом повратку: уп. „Синоћ је допутовао из Индије Митрополит загребачки г. Доситеј“, *Време*,

а у јесен 1937. године индијски католикос узвратио је посету Српској Цркви.²⁸

Према оценама ранијих истраживача, сва је прилика да је кулминација преговора и контаката између индијских, руских и српских православца била посета Архиепископа харбинског Нестора Индији крајем 1938. године: према расположивој литератури, договор који је постигнут током ове посете начелно је предвиђао да ће се индијски маланкарски православци сјединити породици Православних Цркава 1939. године, и да Архимандрит Андроник Елпидински буде посвећен за епископа Индијске Цркве.²⁹

Литература на српском језику која би могла бацити додатно светло на ову мисију невеликог је обима. Покушаћемо да, користећи доступну грађу, укажемо на неке детаље који би могли да буду од користи будућим истраживачима, на првом месту на личност Николаја Велимировића као једног од подржаваоца ових заједничких руско-српских мисионарских напора, који је у свом раду с једне стране оставио знатан број трагова свог интересовања за православну мисију на Истоку, и с друге за индијску културу и питања хришћанске мисије у Индији.

За наше истраживање занимљиво је што поједини актери православно-маланкарских преговора из 1930-их година помињу своје везе са Еп. Николајем Велимировићем. С друге стране, у Велимировићевим делима могуће је пронаћи сведочанства о његовом познанству са црквеним делатницима који су били укључени у овај мисионарски пројекат.

год. XVII, бр. 5440 (8. март 1937): 8. Уп. такође Радмила Радић, *Мисија бриџанске Хришћанске заједнице младих људи у Краљевини Југославији*, Библиотека Студије и монографије, књ. 119 (Београд: Институт за новију историју Србије, 2019), 82–83. Уп. такође Mabin, "Russian Exiles".

²⁸ Биће да је индијски првојерарх у југословенску престоницу пристигао о празнику Мале Госпојине, одн. 21. септембра 1937. г. О присуствовању индијског католикоса богослужењу о слави Цркве Ружице 21. септембра 1937. г., београдско *Време* доноси вест у којој стоји: „У цркви је чинодејствовао митрополит г. Доситеј, јужно-индијски православни митрополит цркве у Бомбају г. Католикос Василије и викарни епископ г. Сава Трлајић.“ — уп. „Слава Цркве Ружице у Београдском граду“, *Време*, год. XVII, бр. 5633 (22. септембар 1937): 5. Потпунији извештај о посети сиро-маланкарског католикоса објављен је у *Гласнику*; уп. „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије у посети нашој Патријаршији“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XVIII, бр. 18–19 (27. септембар (10. октобар) 1937): 602–605.

²⁹ Уп. Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 118; Широков, *Биографический словарь*, 92.

2. Интересовање Епископа Николаја Велимировића за руске мисионарске активности у Азији

2.1. Велимировићеве везе са руским мисионарима

Изгледа да је Епископ Николај Велимировић био нарочито заинтересован за руску мисионарску делатност у Азији. Потврду за ову претпоставку налазимо у његовим списима као и у његовим активностима. Повезаност и блискост са одређеним руским мисионарима такође указује на извесну укљученост Велимировића у њихове мисионарске напоре током периода између два светска рата.

Примера ради, када је јеромонах Јован Максимович, иначе студент и дипломац Православног богословског факултета Београдског универзитета,³⁰ а затим крајем друге и почетком треће деценије 20. века професор Битољске богословије (иначе Велимировићев пријатељ и сарадник још од својих битољских дана, а није искључено да су се њих двојица познавала и раније³¹), 1934. године изабран за шангајског епископа, Владика Николај био је присутан на наречењу будућег епископа у београдској руској цркви 9. јуна 1934. године, и том приликом даровао Максимовичу архијерејски жезал.³² Доцније, по хиротонији Јована Максимовича за епископа шангајског и његовом одласку на Далеки Исток Велимировић је остао са њим у контакту, и преко црквених гласила информисао домаћу јавност о руској православној мисији у Кини.³³ С друге стране, у Шангају се у црквеној периодици појавио прилог из Велимировићевог пера.³⁴ У

³⁰ Уп. Владислав Пузович, „Русские эмигранты — студенты Православного богословского факультета Университета в Белграде (1920–1940 гг.)“, *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия II: История. История Русской Православной Церкви*, Вып. 2 (63) (2015): 65–83: 71–72, 81, <https://doi.org/10.15382/sturII201563.65-83>.

³¹ Владика Николај га је можда знао још као колпортера на београдским улицама — уп. [Николај Велимировић], „Продавац београдских новина — кинески владика“, *Мали мисионар*, бр. 35 [Китајски мученици] (јануар 1937): 31–33 [= Епископ Николај Велимировић, *Сабрана дела*, том VIII (Шабац: Манастир Светог Николаја Соко, 2016) [у наставку ћемо на издање *Сабраних дела* из 2016. г. указивати скраћеницом СД], 516]; уп. такође Пётр Перекрестов (сост.), *Владыка Иоанн — святой Русского Зарубежья*, Серия «Жития святых», 4-е изд. (Москва: Сретенский монастырь, 2014), 26.

³² Уп. Перекрестов, *Владыка Иоанн*, 42.

³³ Уп. [Николај Велимировић], „Руске мисије на Далеком Истоку“, *Мисионар*, бр. 1 (јануар 1935): 14–15 [= СД, XIII, 142]; уп. такође *Мали мисионар*, бр. 35 [Китајски мученици] (јануар 1937) [= СД, VIII, 507–518].

³⁴ У питању је прилог о Руској Цркви: уп. Епископ Николай [Велимировић],

списима Вл. Николаја Максимович се помиње као савремени подвижник и духовник,³⁵ и истиче се његова решеност да служи потребитима и најугроженијима.³⁶

Поред поменутог контакта са Јованом Максимовичем, Велимировић помиње и своје везе са још једним мисионаром у Кини — руским Епископом хајларским Димитријем, од којег је црпео информације о кинеском православљу,³⁷ а такође помиње и руског мисионара Епископа харбинског Нестора.

2.2. Српске везе Архиепископа Нестора (Анисимова)

Нестор је био близак пријатељ великог покровитеља руске емиграције — Патријарха српског Варнаве,³⁸ и у југословенској краље-

„О Святой Церкви на Руси“, *Церковный листок*, № 187 (28 октябрия 1935): 1–2 [уп. СД, XIII, 536–537].

³⁵ Уп. Živojin Jakovljević, „Saint Nikolai Velimirović and Saint John Maximovich as Unifiers of the Serbian and Russian People“, *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Volume 29, Numbers 1–2 (2018): 151–158: 156, <https://doi.org/10.1353/ser.2018.0009>.

³⁶ Уп. белешке Еп. Николаја, објављене у збирци *Емануил* 1937. године, где се напомиње да је о. Јован у Битољу „скоро посведневно посећивао болеснике“: Николај Велимировић, „Повест о чудесном оздрављењу од причешћа“, у Николај Велимировић, *Емануил: тајне неба и земље. Чудесни доживљаји из оба света* (Краљево: Манастир Жича — Жичка еванђелска делатност, 1937) = СД, V, 367–443: 389–390.

³⁷ Уп. Николај Велимировић, „О обновљењу икона у Харбину“ и „О Светом Николи у Харбину“ у Велимировић, *Емануил* = СД, V, 432, 436–437. Велимировић своју приповест о иконама у Дому Милосрђа у Харбину започиње речима: „Прича нам Владика Димитрије из Харбина...“, а причу о икони Светог Николе на железничкој станици у Харбину истом фразом: „Прича нам Владика Димитрије из Харбина следеће:...“.

³⁸ Уп. Владислав Пузовић, „Покровитељство Српске Православне Цркве над Руском Заграничном Црквом (1920–1940)“, у *Руски некролози у Београду: знамење историјског пријатељства*, ур. Мира Радојевић и Милош Ковић (Београд: Фондација за обнављање, подршку и очување комплекса историјско-меморијалних споменика у Републици Србији „Руски некролози“ — Институт за политички и економски дијалог, 2014), 112–121: 118–120. Анисимов Варнаву помиње често — само у својој књизи о боравку у Југославији (*Очерки Югославији*) на 14 места. Варнава је Нестору за потребе мисије у Кини даровао и на руке предао део моштију Св. Арсенија Сремца, „сведочанство неразориве љубави и најдубљег јединства даљинама раздвојених делова“ једне Цркве — „део душе својег народа, део његове највеће светиње“ — уп. Архиепископ Нестор [Анисимов], *Египет, Рим, Бари* (Шанхай: Слово, 1934), 5. Исте мошти Св. Арсенија касније су се налазиле у Цркви Пресв. Богородице (рус. Скорбященский храм) у Харбину (уп. Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 111–112); уп. такође Радован Пилиповић, „Православље у земљи одакле се Сунце рађа“, *Православље — новине Српске Патријаршије*, бр. 1031 (1. март 2010): 32–33: 33.

вини боравио је више пута: тако је године 1933. у Београду штампао једну од својих књига³⁹ и одржао девет предавања о животу и мисији на Далеком Истоку;⁴⁰ у Краљеву је држао предавање о руској мисионарској делатности у Јапану и Кини,⁴¹ у Сремским Карловцима новембра исте године учествовао на сабору РЗЦ,⁴² а потом походио неколико места у Војводини; у Крагујевцу је одржао предавање у тамошњој гимназији, и затим пропутовао Косовску Митровицу, Пећ, Дечане, Призрен и Скопље, држећи успут предавања, богослужећи и посећујући руске заједнице и кружоке, да би крајем године у Београду држао предавање о Светој Русији.⁴³ Вративши се у Кину, Архиепископ Нестор је 1935. г. у Харбину објавио књигу о свом путу по југословенској држави,⁴⁴ у којој помиње да је тамо срео и Епископа охридског Николаја, „великог духовног учитеља православног српског народа... златоуста Српске Цркве“,⁴⁵ који је „најбољи изразитељ српске црквене мисли у садашње време“.⁴⁶ О Миљковом манастиру, монашком братству које је процветало под архимандритом Амвросијем Кургановим (1894–1933), Анисимов доноси белешку да је то „расадник посленика њиве Христове“ који је дао и новопосвећеног Епископа шангајског Јована, и додаје да је нови кинески епископ

Према Велимировићу, Анисимов је „Провиђењем одређен да нашег свеца [= Светог Арсенија Сремца] прикаже Далеком Истоку“ — уп. [Николај Велимировић], „Свети Арсеније у Манџурији“, *Мисионар*, бр. 1 (јануар 1935): 15 [= СД, XIII, 138].

³⁹ Епископъ Несторъ [Анисимовъ], *Манџжурія — Харбинъ* (Бѣлградъ: Царскій вѣстникъ, 1933).

⁴⁰ Уп. напомену издавача у његовој књизи — „Редакція ‘Царскаго вѣстника’“, у [Анисимовъ], *Манџжурія — Харбинъ*, 1.

⁴¹ Уп. О. О., „Лекція Епископа Нестора въ Кралѣво“, *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 370 (12 новембра 1933 г.): 3.

⁴² На ком је узведен у част архиепископа — уп. „Возведение Епископа Нестора въ Санъ Архиепископа“, *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 371 (19 новембра 1933 г.): 3.

⁴³ Уп. серију чланака о овом путовању Еп. Нестора објављених новембра и децембра 1933. г. у часопису *Царскій вѣстникъ* (№ 370–376), а посебно следеће чланке: „Путешествія Архиепископа Епископа Нестора по Югославији“, № 373 (3 децембра 1933 г.): 3, № 375 (17 децембра 1933 г.): 2–3.

⁴⁴ Архиепископъ Несторъ [Анисимовъ], *Очерки Югославији: впечатления путешествія* (Харбинъ: Обитель милосердія, 1935). Ова ретка књига прештампана је у двотомној збирци Анисимових списа, одн. у О[лѣга]. В[ладимировна]. Косик, *Вернувшийся домой: Жизнеописание и сборник трудов митрополита Нестора (Анисимова)*. Том 1 (Москва: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2005), 315–401.

⁴⁵ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 344.

⁴⁶ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 347.

пре своје архипастирске службе провео неколико година служећи и радећи међу српским богомољачким братствима, под руководством „архипастира узвишеног духа“ Еп. охридског Николаја.⁴⁷ Он такође напомиње да су Охрид и Битољ два главна центра религиозног препорода српског народа — богомољачког покрета на чијем челу се налази Епископ Николај, изузетни архипастир, српски „духовни оратор — златоуст“,⁴⁸ којег је Патријарх Варнава мудро поставио на чело тог покрета „као човека Богом посебно предначињеног за такво дело“.⁴⁹

Почетком 1938. године Анисимов је био Велимировићев гост; проведши неко време у Југославији он је између осталих места посетио Охрид, Битољ и Краљево.⁵⁰ Будући да је Нестор помињао охридско-жичког архијереја, и да је био веома импресиониран радом богомољачког покрета,⁵¹ ранији истраживачи су запазили да су Анисимов и Велимировић изгледа били блиски пријатељи.⁵² Вредна помена је чињеница да је Велимировић с друге стране био један од ктитора Спомен-капеле Венцоносних мученика (односно Спомен-капеле у част Николаја II и Александра I Карађорђевића — рус. Часовня-памятник Николаю II и Александру I Карагеоргиевичу), подигнуте у Харбину 1936. године залагањем Еп. Нестора.⁵³

⁴⁷ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 373.

⁴⁸ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 379.

⁴⁹ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 381.

⁵⁰ У то време Епископ жички Николај био је администратор Охридско-битолске епархије. За кратке белешке о боравку Вл. Нестора у Југославији почетком 1938. године, уп. „Руски Архиепископ г. Нестор у Битољу“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XIX, бр. 8 (13. (26.) март 1938): 195. Уп. такође Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 116. Анисимов је у Краљевини Југославији овом приликом провео неколико месеци, и изгледа више пута одлазио у Жичу и Студеницу (уп. „Бављење Архиепископа харбинског г. Нестора у Југославији“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XIX, бр. 10–11 (10. (23.) април 1938): 269–270. Архиепископ Нестор је почетком 1938. г. одржао и више предавања у Руском дому у Београду, а штампа је објавила како је он допутовао „да од руског Светог Синода прими инструкције за свој нови положај поглавара православне мисије у Индији“ (уп. „У далеком Харбину подигнута је спомен капела Блаженопочившем Краљу Александру“, *Правда*, год. XXXIV, бр. 11945 (19. јануар 1938): 5).

⁵¹ Уп. Косик, *Вернувшийся домой*, Том 1, 354, 380–382.

⁵² Уп. Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 117.

⁵³ Уп. Архиепископъ Несторъ [Анисимовъ], *Часовня-памятник памяти Венцоносных Мучеников* (Харбинъ: Дом милосердія, 1936). Ова ретка брошура прештампана је, уз коментаре и опрему В. Коростелева и А. Караулова, у часопису *Русская Атлантида* — уп. А[лександр]. К[ириллович]. Караулов и В[алерий]. В[алентинович]. Коростелев (прир.), „Архиепископ Нестор: Часовня-памятник памяти Венцоносных Мучеников в г. Харбине. Дом Милосердія, Харбин 1936“, *Русская Атлантида*, № 12 (2004): 19–37. У списку ктитора ове богомоље који у прилогу доноси Анисимов налази се и Велимировићево име: „Е. П. Преосвященнейший Николай Епископ Охридский“.

3. Индијски католикос Геваргезе II у посети СПЦ 1937. године

Нешто раније, односно годину дана пре Анисимовљеве посете Велимировићу индијски маланкарски Католикос Мар Василије Геваргезе II налазио се у Великој Британији, на Другој светској конференцији покрета „Вера и поредак“ одржаној у Единбургу током августа 1937. г. Индијски католикос одатле се упутио у Београд,⁵⁴ где је праћен индијским Архимандритом Алексијем⁵⁵ стигао 21. септембра 1937. године,⁵⁶ и састао се са Митр. Анастасијем Грибановским, својим познаником од раније, којег је 1934. г. срео у Јерусалиму, те Митрополитом загребачким Доситејем⁵⁷ и другим српским и руским епископима „у циљу ближег упознавања са учењем, црквеном праксом и животом Православне Цркве“. Католикос је током свог боравка у Београду обавио дуги разговор са Велимировићем, „посебно заинтересованим питањима православне мисије у Индији“, српским епископом који је „изучавању [индијске] историје и духовне културе посветио доста пажње и времена током протеклих година“.⁵⁸ Мар Ва-

⁵⁴ Београдска штампа најавила је његов долазак, тј. известила о писму које је Католикос Василије половином августа послао Митрополиту Доситеју из Единбурга — уп. „Вођ Сиријске Цркве долази у Београд“, *Правда*, год. XXXIII, бр. 11791 (17. август 1937): 3.

⁵⁵ Abo Alaxios / Alexios (1888–1965); маланкарски Католикос Василије је Архимандрита Алексија 1938. г. посветио за маланкарског Епископа коламског под именом Alexios Mar Thevodosios — уп. Idiculla. M. Chandy, “Bethanyude panimalar”: Alexios Mar Thevodosios”, *Gregorian Gazette: A St. Gregorios Orthodox Syrian Church, Oak Park Publication*, Vol. IX, Issue VIII (August 2010): 4; уп. такође Елпидинский, *Восемнадцатъ лет в Инди*, 43–44, 248–249.

⁵⁶ Уп. „Слава Цркве Ружица“ [„Католикос Сиријске Цркве г. Василије у Београду“], *Правда*, год. XXXIII, бр. 11826 (22. септембар 1937): 6.

⁵⁷ Мар Василије је Васића знао од раније, како смо већ поменули, будући да је крајем 1936. и почетком 1937. г. Васић неко време провео у Индији — као члан делегације југословенске ХЗМЉ на Светском конгресу ХЗМЉ у Мисору (уп. Радић, *Мисија британске Хришћанске заједнице*, 82–83), када су се њих двојица упознали (уп. „Скупштина Свештеничког удружења. Свештенство изражава верност идејама Благоупокојеног Патријарха Варнаве и манифестује оданост Светом Архијерејском Сабору“, *Правда*, год. XXXIII, бр. 11827 (23. септембар 1937): 5–6) [са мањим изменама овај текст објављен је и у *Гласнику*: уп. такође „Скупштина Свештеничког удружења. Свештенство изражава верност идејама Благоупокојеног Патријарха Варнаве и манифестује оданост Светом Архијерејском Сабору“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XVIII, бр. 18–19 (27. септембар (10. октобар) 1937): 605–608: 606–607].

⁵⁸ Уп. „Прѣздъ главы Сирианской Церкви въ Индиі Каталикоса Василя“, *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 572 (23 септембра 1937 г.): 1.

Слика 2. Католикос Геваргезе II и индијски Архимандрит Алексije међу вернима у Цркви Ружици на Калемегдану (извор: *Правда*, год. XXXIII, бр. 11826 (22. септембар 1937): 6)

Photograph 2. Catholicos Geevarghese II and Archimandrite Alexios among the faithful, church Ružica, Kalemegdan, Belgrade 1937 (source: *Pravda* (September 22nd, 1937))

силије је наредног дана у друштву Митр. Доситеја, Велимировића и других српских архијереја присуствовао призиву Светог Духа у Цркви Светог Саве, помену Патријарху Варнави и свештеничкој скупштини.⁵⁹ Индијски извори бележе да се и индијски владика обратио

⁵⁹ Уп. „Скупштина Свештеничког удружења“, 5–6. Према извештају објављеном у *Правди* (и нешто касније у *Гласнику*), обраћајући се скупу, Митрополит Доситеј је рекао:

„Чули сте да ми је судбина доделила да прошлу зиму, три месеца проведем у Индији. Тамо сам срео много наших пријатеља. Срео сам на југу Индије и Патријарха католикоса г. Василија. Тамо, близу Цејлона, нашао сам православне људе, људе одане православљу. Тамо нађох и вођу православне цркве у држави Траванкор, која има и свога махараџу. Нађох брата Василија који ме најсрданије прими. На растанку са њим он је пожелео да се понова видимо. И ево, хвала Богу, после повратка из Енглеске он нам је дошао. Срећан сам што је католикос г. Василије имао јуче ретку прилику да на слави цркве Ружице види манифестацију српског православља. Он је ту видео и љубав нашег народа. И мало и велико прилазило му је као свом најрођенијем. А данас, ево види и овај скуп, види манифестацију нашој лепој вери и Српској Православној Цркви. →

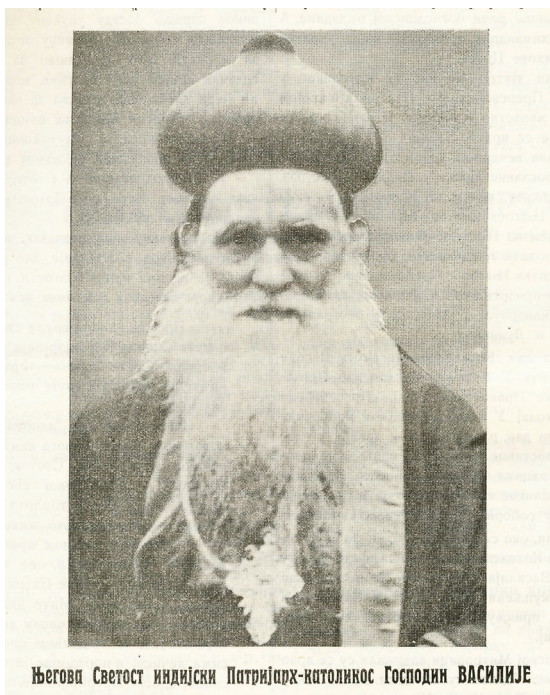

Слика 3. Са свештеничке скупштине 22. септембра 1937. године у Београду. За председничким столом стоје, с лева на десно: Епископ Николај, до њега Католикос Геваргезе II (заклоњен, види се само делимично), у средини протојереј Владимир Милутиновић, до њега Митрополит Доситеј, затим Епископ рашко-призренски Серафим и Епископ далматински Иринеј (Ђорђевић) (извор: *Правда*, год. XXXIII, бр. 11827 (23. септембар 1937): 5)

Photograph 3. A priest assembly held in Belgrade on September 22nd, 1937. Standing at the presiding table, from left to right: Bishop Nikolai Velimirović, next to him is Catholicos Geevarghese II (can only be seen partially), in the middle is archpriest Vladimir Milutinović, next to him is Metropolitan Dositej, then Bishop Seraphim (Jovanović) of Raška-Prizren and Bishop Irinej (Đorđević) of Dalmatia (source: *Pravda* (September 23rd, 1937))

→ Кад је полазио за Енглеску имао је лепу наду да види и Благоупокојеног Патријарха Варнаву. Али је туга његова била велика кад је дознао да њега више међу живима нема. Утешио се тиме што се на гробу његову помолио за велику душу његову...

После Митрополита Доситеја реч је узео индијски католикос Геваргезе II. Скуп је затим накратко обратио и Еп. Николај, а у наставку је уследио радни део ове скупштине. Занимљиво је да је поменути скуп у другим новинама представљен у другачијем светлу: насупрот опису достојанственог и богодоличног сабрања у једнодушности и слози, у другом извештају говори се о буци, примитивизму, заглашујућој вици, неред и ударању у клупе — уп „Свештеничка скупштина“, *Време*, год. XVII, бр. 5634 (23. септембар 1937): 7).

Његова Светост индијски Патријарх-католикос Господин ВАСИЛИЈЕ

Слика 4. Католикос Василије Геваргезе II, фотографија објављена у званичном гласилу СПЦ уз вест о његовој посети 1937. године (извор: *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XVIII, бр. 18–19 (27. септембар (10. октобар) 1937): 603)

Photograph 4. Catholicos Basilios Geevarghese II, a photo published in the official gazette of the Serbian Orthodox Church with the news about his visit in 1937 (source: *Glasnik SPP*, Vol. XVIII, No. 18–19 (1937): 603)

на скупштини,⁶⁰ да је био пријатно изненађен почастима које су му указане, као и да се овом приликом у Србији задржао десетак дана, обишавши манастире Пустину, Жичу и Ђурђево Ступове праћен Велимировићем и Епископом рашко-призренским Серафимом.⁶¹ У

⁶⁰ Уп. Thomas, "Eighty Years of Indo–Serbian Orthodox Relations", 54.

Према прилогу из *Правде* (и *Гласника*), католикос Геваргезе II (у новинском извештају именован као сиријски патријарх католикос Василије), узео је реч после обраћања Митрополита Доситеја, и између осталог рекао:

„Ми немамо довољно речи да изразимо своју захвалност на гостопримству које нам је указано. Што сам нарочито радостан то је што нас везује заједничка вера и што осећам када стојим пред вама да стојим пред браћом рођеном. На крају ја вас молим, молите се Богу за моју Цркву у Индији. За моју малу али хришћанску цркву, хришћанску као што је и ваша“

Последње речи из католикосовог обраћања свештеничка скупштина поздравила је „топлим аплаузом“ (уп. „Скупштина Свештеничког удружења“, 6).

⁶¹ Серафим (Сава) Јовановић (1873–1945), од 1920. г. архијереј Злетовско-струмичке епархије, од 1928. г. Епископ рашко-призренски, за време Другог светског рата интерниран у Албанију где се и упокојио.

српској црквеној штампи објављен је кратак приказ посете маланкарског првојерарха који бележи неколико поменутих момената.⁶²

Можда су неки детаљи везани за ове догађаје и(ли) посете других личности из Индије — рецимо посете српским манастирима, или с друге стране евентуалне непријатности на јавним догађајима — поменути у *Индијским писмима* Епископа Николаја,⁶³ но није могуће

⁶² Уп. „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије“, 602–605. Између осталог, у овом извештају забележено је како је индијски католикос, праћен Еп. Серафимом, о Крстовдану био гост Еп. Николаја, који га је дочекао у Краљеву, одакле су сви заједно отишли у Жичу; у Жичи су гости били на Литургији, и потом ту пробавили цео дан и задржали се на конаку; одатле су наредног дана продужили за Косовску Митровицу, праћени Еп. Николајем, а затим у Пећку Патријаршију, те одатле следећег дана за Високе Дечане, а потом назад у Пећ, и возом за Београд. Изјава коју је пред одлазак дао индијски католикос сведочанство је топлине и поштовања које је доживео посећујући центре српске духовности, бивајући срдечно прихваћен од српских свештенослужитеља и народа (уп. „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије“, 604–605).

У другој штампи ова посета била је пропраћена врло кратким вестима, попут вести да су крајем септембра 1937. г. гости из Индије обишли Сремске Карловце, Патријаршијски двор и манастир Крушедол (уп. П. П., „Поглавар Индиске Православне Цркве у Крушедолу“, *Правда*, год. XXIII, бр. 11834 (30. септембар 1937): 15).

⁶³ Изгледа да је ово дело објављено постхумно, први пут 1977. године (у 5. тому Сабраних дела у издању Епархије западноевропске, објављеном у Дизелдорфу = СД, V, 701–792), а потом у неколико других компилација — уп. Свети Владика Николај [Велимировић], *Индијска писма. Изнад Истиока и Зайада. Средњи систем. Символи и сигнали*, Одабрана дела Св. Владике Николаја, књ. 3 (Призрен: Епархија рашкопризренска, 1995); следеће издање код другог издавача изашло је већ наредне године — уп. Владика Николај [Велимировић], *Речи о Свечовеку. Индијска писма. Изнад Истиока и Зайада. Средњи систем. Ниче и Достоевски. Шекспир — Свечовек*, Изабрана дела Владике Николаја у 10 књига, књ. 2 (Ваљево: Глас Цркве, 1996). Као засебна књига ово дело изашло је недавно: уп. Владика Николај [Велимировић], *Индијска писма* (Београд: Ерго, 2000).

У литератури се спомиње да је Велимировић ово дело написао током 1941–1942. године, одн. током свог заточеништва у Љубостињи за време 2. светског рата (уп. Љубомир Ранковић, *Свети Владика Николај: животи и дело* (Шабац: Глас Цркве, 2013), 126). Остављајући питања о настанку дела отвореним, приметимо да се међу ликовима кореспондената у књизи налазе Велимировићев у философским и езотеричким круговима Лондона веома утицајни пријатељ Димитрије Митриновић (1887–1953), поменут у књизи као Душан Митриновић двадесетак пута, као и монах Павле Јевтић (1896–1937/4?), формално Велимировићев ученик у Богословији у Кадесдону, касније наш први индолог који је докторирао у Лондону 1927. г., преводилац Бхагават-Гите на српски (уп. *Бхагават-Гита: писма о божанству — одломак из „Махабхарате“*, превео са санскрита Павле Јевтић, предговор написао Милош Ђурић (Београд: [б. и.], 1929)) и аутор студија о Индији (уп. Paul Yevtić, *Karma and Reincarnation in Hindu Religion and Philosophy* (London: Luzac & Co., 1927); Павле Јевтић, *Индија: ризница мудрости* (Београд: [б. и.], 1937)), поменут као др Јевтим, индолог, такође двадесетак пута, итд. Интересантно је што у 20. писму Митриновић пише др

Слика 5. Католикос Геваргезе II (лево), Архимандрит Алексије (у средини) и Митрополит Доситеј (десно) међу народом, фотографија из времена боравка Геваргезеа II у Краљевини Југославији 1937. године (извор: Kurian, "Eighty Years of Indo-Serbian Orthodox Relations & Saint Dositej Vasić of Zagreb", The Information Service of the Serbian Orthodox Church, <http://www.spc.rs/>)

Photograph 5. Catholicos Geevarghese II (on the left), Archimandrite Alexios (in the middle) and Metropolitan Dositej (on the right) among faithful people, a photo taken during the visit of Catholicos Geevarghese II to the Kingdom of Yugoslavia in 1937 (source: Kurian, "Eighty Years of Indo-Serbian Orthodox Relations & Saint Dositej Vasić of Zagreb", <http://www.spc.rs/>)

користити се овим књижевним делом као извором за реконструкцију историјских догађаја, јер тешко је (и можда немогуће) у таквом шти-ву разлучити историју од алегорије.⁶⁴

Јевтиму како се он са индијском делегацијом састао неколико пута у Лондону пре него што ће они доћи у Србију, итд. Но ово књижевно дело, упркос изазовности, не може послужити као извор за реконструкцију историјских догађаја.

⁶⁴ На пример, у *Индијским писмима* на више места се праве паралеле између непријатности коју је у Београду 1926. године доживео Рабиндранат Тагоре, ког су на предавању на универзитету извиждали зенитисти (уп. „Нечувен скандал на предавању Рабиндраната Тагоре“, *Време*, год. VI, бр. 1765 (17. новембар 1926): 5; уп. такође [Љубомир Мицић,] „Тагоре и зенитистичке демонстрације“, *Зенић: међународни часопис / Zenit: revue internationale*, год. VI, бр. 43 (децембар 1926): 15–16, и непагинирани додатак истом *Зенићу* — Бранко Ве Пољански — Љубомир Мицић, „Отворено писмо Рабиндранат Тагори“, *Зенић: међународни часопис / Zenit: revue internationale*, год. VI, бр. 43 (децембар 1926): [17–20]) са непријатностима које су гостујући на универзитету доживели гости из Индије (уп. писма 20, 21, 36, 48, 49

Геваргезе II је током своје посете рекао и следеће: „Православна Црква у Индији иста је као и Православна Црква у овој лепој земљи. И живот и вера исти су као и у овом прекрасном народу, где смо дошли да се својим очима уверимо колико јединство постоји између далеке Индије и ваше земље.“⁶⁵ Неке своје утиске са пропутовања кроз српске манастире Геваргезе је поделио у изјави коју је дао пред свој одлазак, у којој је између осталог рекао: „Изненађени смо лепотом и славном историјом Жиче, првога центра и седишта великог Немањића, Светог Саве. Друга лепота овог места је велика прошлост и топлота побожних и добрих људи који тамо живе. Из Жиче кренули смо, са великим архијерејима ове наше старије сестре Цркве и славне Патријаршије. Стигавши у Косовску Митровицу, били смо пријатно изненађени масом дивног народа који нас је дочекао цвећем, песмама и осмесима дечице; и народ нас је пратио све до славне српске Патријаршије, престола славних српских Патријараха...“⁶⁶

Маланкарски католикос напустио је Краљевину Југославију 1. октобра 1937. године⁶⁷ и преко Рима у Индију стигао крајем месеца: у Индији га је чекао руски Архимандрит Андроник Елпидински, још један Велимировићев познаник, који се у Индији суочавао са финансијско-материјалним проблемима и који је финансијску помоћ, премда је био клирик Руског западноевропског егзархата, добијао практично једино од СПЦ, односно од Патријарха Варнаве, Васића и Велимировића (од последњег, како вели, „у великим сумама“).⁶⁸ Андроник је изградио добре односе са индијским православцима, поучен од Епископа Николаја да „Индији не треба ни римска, ни сиријска, ни англиканска, већ њена Индијска Црква“, ⁶⁹ што би у пастирском духу Велимировићеве мисли ваљало разумети као тежњу за спречавање утакмице у погледу територијалних аспирација између различитих помесних Православних Цркава. Овакво тумачење Велимировићевог става постаје још разумљивије у контексту при-

и 60), но у штампи нема помена о „индијској вечери“ на универзитету у септембру 1937. године.

⁶⁵ Уп. „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије“, 603.

⁶⁶ Уп. „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије“, 604–605.

⁶⁷ Уп. „Поглавар индуске Православне Цркве испраћен је од стране црквених великодостојника и претставника разних друштава“, *Правда*, год. XXXIII, бр. 11836 (2. октобар 1937): 5.

⁶⁸ Уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 185–186. Уп. такође Георгий Максимов, *Святоотеческое понимание миссии* (Москва: Миссионерское общество имени преподобного Серапиона Кожеезерского, 2014), 169–170.

⁶⁹ Уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 250–251.

повести Митр. париског Евлогија⁷⁰ о томе како су се маланкарски православци, са којима се налазио на конференцији у Единбургу, преко архијереја Цариградске Патријаршије Митрополита тијатирског Германа (Γερμανός Γεωργίου) Στρηνόπουλος, 1872–1951) — на којег их је упутио сам Митрополит Евлогије пошто су се интересовали за пријем своје заједнице у Православну Цркву — добили препоруку да се „ради сједињења са православљем“ званично обрете цариградском патријарху.⁷¹

4. Николај Велимировић и Индија

За наше истраживање интересантна је напомена коју о извештају о сусрету и разговору индијског католикоса Геваргезеа II и Велимировића доноси руски емигрантски *Царски весник* — да је Еп.

⁷⁰ Евлогий (Василий Семёнович) Георгиевский (1868–1946), од. 1931. г. на челу Руског западноевропског егзархата Цариградске Патријаршије — уп. Владислав Пузовић, „О неким еклисиолошким темама у руској богословској мисли XX века“, у *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, књ. 19, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2015): 47–61: 47; уп. такође Пузовић, „Патријарх Варнава (Росић)“, 212–213.

⁷¹ Уп. Митрополит Евлогий [Георгиевский], *Путь моей жизни: Воспоминания митрополита Евлогия. Изложенія по его рассказамъ Т[атьяны Ивановны]. Манухиной* (Париж: YMCA press, 1947), 595.

Овде треба скренути пажњу и на одређене мањкавости које се налазе у поменутој публикацији у опису читаве ситуације у вези са маланкарским православним хришћанима. Аутор наводи да је први контакт успостављен када су на путу за Единбург августа 1937. г. делегати из Индије свратили у Париз и били гости Париске митрополије, те да их је потом Митрополит Евлогије, када су се поново срели у Единбургу, упутио у Југославију, на молбу српског Митрополита Доситеја (уп. Георгиевский, *Путь моей жизни*, 589, 595). Међутим, према индијским изворима Васић је јануара 1937. г. маланкарском католикосу уручио званичан позив за посету Српској Цркви од Патријарха српског Варнаве, и индијски првојерарх је планирао да после Единбурга путује у Београд; такође је позвао Патријарха Варнаву да узврати посету и буде главни гост на великој јубиларној прослави маланкарских хришћана планираној за крај 1937. г. Сазнавши у путу да се Варнава упокојио, делегати из Индије су му у Паризу, заједно са Митр. Евлогијем, 25. јула 1937. г. служили помен и мислили да одустану од доласка у Југославију; но Митрополит Доситеј их је контактирао, овога пута као председавајући Св. Синода, и инсистирао да позив и распоред важе и даље (уп. Thomas, „Eighty Years of Indo–Serbian Orthodox Relations“, 53–54). У Београду су маланкарски католикос Геваргезе II и Архим. Алексије опет служили помен Патр. Варнави, овог пута на његовом гробу. Такође, како је већ поменуто, Архиепископ хајларски Димитрије посетио је маланкарског католикоса током 1936. године (уп. Топычканов, „Геваргезе II“, 486), годину дана пре његовог сусрета са Митрополитом Евлогијем.

Николај био посебно заинтересован „питањима православне мисије у Индији“, и да је већ посветио доста пажње проучавању индијске историје и духовне културе.⁷²

На такав закључак упућује и преглед Велимировићевих интересовања кроз сведочанства његове списатељске делатности. Велимировић је иначе од раније, још од своје младости био заинтересован за индијску мисао, о чему је оставио трага већ у својим радовима из друге деценије 20. века, у којима је о Индији и Индијцима писао бираним речима.⁷³

Већ у најранијем Велимировићевом стваралаштву налазимо помене Индије. Тако рецимо у збирци његових проповеди *Беседе ѿог Ђором* из 1912. године⁷⁴ налазимо похвалу индијске културе (у беседи „О великом Имену“): „Дом Божји свуда ће вам пасти у очи пре и више од домова људских. У Индији исписано је име Божје пагодама, које заслужују више дивљења но читави градови.“⁷⁵

У беседи насловљеној као „Чија је земља?“ објављеној у збирци његових проповеди под насловом *Изнад треха и смрти* 1914. године,⁷⁶ Велимировић се пита: „Да ли је данас Бог мање домаћин у своме дому него што је био у време зидања индијских пагода, или нилских светилишта, или јерусалимског храма, или жртвеника на Акрополису?“⁷⁷

⁷² Уп. „Пріѣздъ главы Сирианской Церкви въ Индіи Каталикоса Василія“, 1.

⁷³ Као и о Азији и азијској култури уопште. Но ово не значи да се Николај према источњачком културном наслеђу односио некритички, већ напротив — на пример, у истим делима у којима Велимировић са симпатијама пише о индијској побожности и култури можемо пронаћи његове опоре речи на рачун Будиног песимизма. Парадоксално, Индија која је веома религиозна дала је свету Буду (који осим порекла нема неке суштинске везе са индијским наслеђем). Рекло би се да је за Вл. Николаја будистичко учење — према религији мање-више индиферентно — представљало својеврсну форму источњачког атеизма.

⁷⁴ Уп. Н[иколај]. Велимировић, *Беседе ѿог Гором* (Београд: С. Б. Цвијановић, 1912) [= СД, IV, 3–174].

⁷⁵ СД, IV, 155–160: 160. За критику Будиног песимизма у истом делу, уп. СД, IV, 165, 167 („Беседа о омладинском песимизму“).

⁷⁶ Уп. Николај Велимировић, *Изнад треха и смрти: беседе и мисли* (Београд: С. Б. Цвијановић, 1914) [= СД, IV, 235–562].

⁷⁷ СД, IV, 341–350: 348. За критику будизма у истом делу, уп. СД, IV, 355 (проповед „Црква и револуционарна педагогика“), где Велимировић указује на суштинску разлику између хришћанства и будизма — оптимизма и песимизма, слављења живота и мржње према животу:

„Христос се био окупио младим, импресивним људима, но још више је волео децу. Пустите децу нека приђу к мени, говорио је Он: таквих је царство небесно. →

У чланку „Шта је ко у данашњем рату?“ из ратне 1916. године, јеромонах Николај критикује расистичку изјаву Б. Дернабурга (Bernhard Dernburg, 1865–1937), бившег немачког „министра за колоније“ (заправо секретара немачке државне колонијалне управе), и каже: „Ја сумњам врло много да би било тог лудака на свету, који би покушао само да упореди племениту душу индијску са крвожедном душом поданика Фердинанда Кобуршког.“⁷⁸

Велимировић се не устеже да се изрази похвално о индијској култури, а можда разматра и могућности мисије међу Индусима.⁷⁹ У беседи насловљеној као „Девојка испод закона“⁸⁰ Велимировић каже да би Христа по духу пре својим могли назвати Индијци него Јевреји.⁸¹ У чланку о индијском панхуманизму објављеном 1919. године у лондонском часопису *New Age*⁸² Велимировић велича индијску ду-

→ Индијски монах Буда скупљао је око себе старце, којима је лакше могао улити мржњу према животу. Христос је, напротив, имао своју радост на деци, тим представницима и пионирима будућег живота.“

⁷⁸ Уп. Др. Н[иколај]. Велимировић, „Шта је ко у данашњем рату?“, *Србобран: српски народни лист и орган Савеза сједињених Срба Слоја / Srbobran: Serb National Paper and the Organ of the Serb Federation „Sloga“*, год. VI, бр. 372 (24. новембар 1916): 2.

⁷⁹ На ово упућују и речи из Велимировићевих *Молитва на језеру* (делу у којем се индијска мудрост виšekратно помиње, као и појмови карма, нирвана, Кришна, Брама итд.), објављених 1922. г. (уп. Епископ охридски Николај [Велимировић], *Молитве на језеру*, Библиотека савремених религиозно-моралних питања, књ. 4–5 (Београд: Штампарија „Св. Сава“, 1922) [= СД, V, 39–141], у којима Велимировић каже (молитва L):

„Зато ти је, душо, и велики мудрац индијски одрицао битност — теби не мање него телесној одећи твојој. Но ако Бог сиђе у тебе, и роди се у теби, *ти ћеш обрадоваши ожалостићеш мудраца индијског*, што на лотосу седи и мисли, јер ћеш повратити изгубљену битност.“ [СД, V, 85].

⁸⁰ Ова беседа објављена је у збирци Велимировићевих проповеди из 1922. г. (уп. Николај Велимировић, *Нове беседе ђог Гором*, Тумачење истине, књ. 1 (Београд: С. Б. Цвијановић, 1922) [= СД, IV, 177–233].

⁸¹ СД, IV, 224–229: 228.

⁸² Уп. Nicolai Velimirovic (Bishop of Zica, Serbia), „Indian Panhumanism“, *The New Age: A Weekly Review of Politics, Literature, and Art*, No. 1424, Vol. XXVI, No. 8 (Thursday, Dec. 25, 1919): 125–128). Овом чланку претходила је читава серија чланака у којима је било осврта и на индијску и уопште азијску мисао и културу, које је Велимировић током 1918. и 1919. г. објавио у истом часопису под псеудонимом Вран Гавран (уп. нпр. текст о комунизму светих, у ком се поред Ап. Павла помињу Буда, Кришна и Лао-Це: R. A. Vran-Gavran [= Nicolai Velimirovic], „Communism of the Saints“, *The New Age: A Weekly Review of Politics, Literature, and Art*, No. 1342, Vol. XXIII, No. 5 (Thursday, May 30, 1918): 71–72).

Индијска мисао наћи ће се и у Велимировићевим утицајним *Речима о Свечовеку*, делу у које је аутор инкорпорирао доста материјала из чланака објављених у часопису

ховност и индијско религиозно искуство, цитира Кришнине речи из *Бхагавад-Гите* 2, 11 („Они који су мудри не тугују ни за живима ни за мртвима“) и Кришну назива пророком.⁸³ Индија седи крај огњишта своје древне мудрости и чека да Европа сазри и одрасте, вели он. Због своје дубоке и древне мудрости и културе, Индија је најплодније поље за семе божанског Откривења, додаје Велимировић, и пита се да ли ће Индија постати нови центар хришћанства, које је пре суноврата савремене културе имало своје центре у Александрији, Москви и на Западу. То није немогуће — закључује Велимировић.⁸⁴

Индијског мислиоца Тагореа (Rabindranath Tagore, 1861–1941), чијим речима започиње поменути чланак, Велимировић је изгледа упознао још током свог боравка у Великој Британији за време 1. светског рата;⁸⁵ у том контексту вреди поменути да су у зборнику радова о Шекспиру који је 1916. године — поводом 300. годишњице од Шекспировог упокојења — објавио Оксфордски универзитет, кратке прилоге објавили и Тагоре и Велимировић.⁸⁶

New Age, које је из неког разлога објављено као непотписано — уп. [Николај Велимировић,] *Речи о Свечовеку* (Београд: С. Б. Цвијановић, 1920) [= СД, IV, 587–762]. О овом делу, уп. Радован Биговић, *Ог Свечовека до Бојочовека: хришћанска философија Владике Николаја Велимировића* (Београд: Рашка школа, 1998), 172–177; уп. такође Радован Биговић, „Једна метафизика панхуманизма“, у *Свети владика Николај Охридски и Жички: шекспирови и сведочења, симбиоза*, ур. Епископ б. захумско-херцеговачки и приморски Атанасије [Јевтић] (Краљево: Епархија Жичка — Свети манастир Жича, 2003), 383–400. У овом Николајевом спису помињу се Индија, Буда, Брама, уз референце на индијску философију и културу, а међу ликовима са којима замишљени јунак води дијалог налази се и индијски учитељ мудрости Брамакарма.

⁸³ У овом чланку Велимировић се присећа како је био ганут љубазношћу и топлином када је једном приликом био гост индијске породице у Туикенему (Twickenham). Под утиском тог искуства гостопримства и пажње, Николај се шетао разгледајући лондонску вреву и созерцавао људску несрећу жалећи и за мртвима и за живима; утеху је том приликом пронашао у речима из *Бхагавад-Гите* — уп. Velimirovic, „Indian Panhumanism“, 127.

⁸⁴ Уп. Velimirovic, „Indian Panhumanism“, 127–128. Истицање одређених предности индијске културе (и других култура) наспрам савремене европске културе биће присутно и у доцнијим Велимировићевим делима, рецимо у његовом делу о рату (уп. Епископ Охридски Николај [Велимировић], *Рат и Библија* (Крагујевац: Штампарија Православне народне хришћанске заједнице, 1931) [= СД, V, 177–251]), у ком аутор између осталог каже да због европске декаденције „ни Индија, ни Кина, ни Африка не сматрају више беле људе сољу и светлошћу но, на жалост, блутовашћу и тамом“ (уп. СД, V, 236).

⁸⁵ Уп. Slobodan G. Marković, „Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War“, *Balkanica: Annual of the Institute for Balkan Studies*, Vol. XLVI-II (2017): 143–190: 178, <https://doi.org/10.2298/BALC1748143M>.

⁸⁶ Уп. Rabindranath Tagore, „Shakespeare“, у *A Book of Homage to Shakespeare: To Commemorate the Three Hundredth Anniversary of Shakespeare's Death MCMXVI*, ed. Israel

У новембру 1926. г. Тагоре је боравио у Београду,⁸⁷ а Велимировић га је том приликом дочекао у просторијама Хришћанске заједнице младих људи у Васиной улици,⁸⁸ рекавши у поздравном обраћању да је Индија хришћанска земља без Христа, која даје свету велике људе.⁸⁹ Према сећању Бранка Д. Милошевића, Тагоре је такође посетио Велимировића док се овај налазио у Охриду.⁹⁰

Велимировићев посетилац у Охриду би међутим могао бити и неки други Индијац, будући да је и пре и после Тагореа неколико индијских мислилаца и проповедника било у гостима ХЗМЉ, а самим тим близу и Еп. Николају.⁹¹ Изгледа да је први од њих био индијски хришћански мисионар и проповедник Саду Џон Нелсон Кристананда (Sadhu John Nelson Christananda), који је пар недеља пре Тагореовог доласка уз Велимировића присуствовао свечаном отварању нових просторија Хришћанске заједнице младих људи, и потом одржао предавање о мисији у Индији.⁹² Кристананда је боравио у Краљевини СХС одн. Југославији бар у два наврата, тј. 1926. и 1930. године, походећи поред православних и евангеличке хришћане.⁹³ Шоран Синга (Shoran S. Singha) био је још један Индијац који је као гост Хришћанске заједнице младих људи одржао низ предавања у Краљевини СХС 1927. и 1928. године — између осталих у Београду, Нишу и другим местима.⁹⁴

Gollancz (Oxford: Oxford University Press, 1916), 320–321, и Nicholas Velimirovic, “Shakespeare — The Pananthropos”, у *A Book of Homage to Shakespeare*, 520–523.

⁸⁷ Уп. „Београђани одушевљено поздрављају индиског песника. Два предавања г. Рабиндраната Тагора“, *Политика*, год. XXIII, бр. 6669 (среда 17. новембар 1926): 6.

⁸⁸ Уп. „Тагора у Хришћанској заједници“, *Политика*, год. XXIII, бр. 6669 (среда 17. новембар 1926): 6.

⁸⁹ Уп. такође „Рабиндранат Тагоре у Хришћанској Заједници Младих Људи“, *Време*, год. VI, бр. 1765 (17. новембар 1926): 4.

⁹⁰ Уп. Милан Д. Јанковић, *Епископ Николај: животи, мисао и дело*. Књ. 3 (Шабац: Епархија шабачко-ваљевска, 2003), 207–209: 209.

⁹¹ Уп. Радмила Радић, *Мисија бршћанске Хришћанске заједнице*, 115, 145.

⁹² Уп. „Предавање индијског проповедника г. Сади Џона Нилсена Крист-ан-Анда у Хришћанској Заједници“, *Време*, год. VI, бр. 1748 (1. новембар 1926): 5).

⁹³ Уп. Viktor Pratscher, *Die Deutschen der Gemeinde Feketić-Feketitsch* (Neu-Werbaß: Festausschuß d. Gemeinde, 1936), 99–101 (где се говори о његовим посетама немачким протестантима у Фекетићу током 1926. и 1930. г.).

⁹⁴ Уп. нпр. В. М., „Индиски проповедник г. Шоран Синго, који је стигао у Београд, одржаће низ предавања о Индији, која се буди“, *Време*, год. VII, бр. 1822 (16. јануар 1927): 5; уп. такође „Шоран С. Синг пред београдским дипломатима“, *Правда*, год. XXIII, бр. 24 (27. јануар 1927): 4; уп. и Синга Шоран, „Индија и хришћанство“, *Вера и животи: званичан орјан Хришћанске заједнице младих људи у Краљевини СХС*, књ. III, бр. 1 (1927): 1–2. Наредне године, Синга је опет одржао више предавања у ХЗМЉ: уп. „Када Индус говори о Гандиу и Тагори...“, *Правда*, год. XXIV, бр. 66 (9. март 1928): 5; „Предавање Шорана Синга у Хришћанској Заједници“, *Време*, год. VIII, бр. 2242 (18. март 1928):

Велимировићев интерес за индијску културу и духовност је у литератури различито оцењиван;⁹⁵ разложно би било претпоставити да је овај интерес између осталог био мотивисан и разматрањем мисионарских могућности за будућу јеванђелизацију индијског континента, на шта указују и одређене Николајеве тезе. У контексту Велимировићевих промишљања из друге, треће и четврте деценије 20. века релевантних за нашу тему, интересантно је што он подвлачи динамику мисије, сугеришући да у зависности од околности смер мисије у трен ока може да се промени. Пошто се геополитичка ситуација у међувремену изменила, Русија која је некада била водиља хришћанског света и која је у Велимировићевим ранијим виђењима требало да понесе хришћанску бакљу широм планете,⁹⁶ одједном је у потпуности уназађена (можда би стога прикладнија била мисија са неке друге стране); Русија је сада руина, пропала и више од западноевропских држава, толико обезбожена да је и нејеванђелизована Индија превазилази. О томе сведоче Велимировићеве речи упућене руским безбожницима, кроз које Ганди (Mohandas Karamchand Gandhi, 1869–1948, познатији као Махатма Ганди), поручује: „Док год у Русији влада безбоштво и материјализам, и док се Русија не одухотовори, Индија не може с Русијом“.⁹⁷ Но ово међутим не значи

9). Нешто касније, у Београду ће као гост Хришћанске заједнице младих људи предавање о Индији одржати и Г. Поплеј — уп. „Предавање о Индији и индијској музици“, *Време*, год. IX, бр. 2689 (20. јун 1929): 9.

⁹⁵ Уп. Владимир Димитријевић, „Уводна реч приређивача“, у *Православље и секше. Књ. 3. Стаклене очи Индије: православље и духовност Далекој Исиока*, Библиотека „Свети Петар Цетињски“, Коло „Православље и ново доба“, књ. 7, прир. Владимир Димитријевић (Цетиње: Светигора, 1997), 5–14; уп. такође Биговић, *Од Свечовека до Бојочовека*, 54–55; уп. такође Љубомир Ранковић, *Свети Владика Николај: живи и дело* (Шабач: Глас Цркве, 2013), 78–79; уп. такође Босиљка Делић, „Николај Велимировић“, у Свети Владика Николај Велимировић, *Изабрана дела*, Библиотека „Ризница“, 2. издање (Београд: Leo commerce, 2014), 5–9: 5.

⁹⁶ Уп. нпр. Велимировићеву беседу упућену Словенима, објављену 1914. г., у којој он каже:

„Излази из пећине, ти велики руски народе. Сјајна се звезда блиста над тобом, сјајна пресјајна. Твоја месијанска улога међу народима земље постаје све јаснија и разговетнија...“ („Мир вам, Словени“, у Велимировић, *Изнаг њиха и смрти* = СД, IV, 309–313: 311).

⁹⁷ Уп. Епископ Николај [Велимировић], „Божји поздрав безбожницима“, *Браштво: лист за вјерско и народно просвјешћивање*, год. VII, бр. 12 (децембар 1931): 157–160: 160 [= СД, IX, 76–77: 77] (уп. и Милан Д. Јанковић, *Епископ Николај: живи, мисао и дело. Књ. 2* (Шабач: Епархија шабачко-ваљевска, 2002), 235–236: 236); уп. такође Велимировићеву похвалу Гандију објављену 1932. г. у Еп. охридски Ни-

да Велимировић одбацује могућност руске (одн. православне) мисије у Индији: премда је Русија поробљена и упропашћена бољшевичким терором, Света Русија се у Велимировићевим промишљањима узима као најозбиљнији фактор, и он најављује брзи преокрет.⁹⁸

На Велимировићев интерес за мисију у Индији током 1930-их упућује и поштовање које он указује индијском хришћанском мисионару Сундару Сингу (Sadhu Sundar Singh, 1889–око 1929), којем посвећује две свеске популарног и за тадашње прилике високотиражног часописа *Мали мисионар*, у једном га представљајући као индијског Савла,⁹⁹ а у другом доносећи његова виђења.¹⁰⁰ „Главна препрека у јеванђелизирању Индије лежи у поцепаности хришћанске мисије, у многим сектама хришћанским“, које у Индију долазе доносећи своје поделе и сукобе, примећује Владика Николај. Друга велика препрека је живот западних мисионара у индијској земљи, јер за Индијце „религија у пракси значи уздржавање, често пута и крајњи аскетизам“, додаје он. Но секташки мисионари су далеко од сваког аскетизма; они не држе чак ни обичан пост, тачније „немају никаквог поста“.¹⁰¹

колај [Велимировић], „90. писмо: Енглеском бојару Чарлсу Б. који пита: Шта означава личност Гандиа Индијанца“, *Мисионарска писма*, год. I, бр. 12 (децембар 1932): 205–208 [= СД, VIII, 109–110].

⁹⁸ Тако се рецимо у својој Божићној посланици за 1938. годину Велимировић посебно осврће на ситуацију у Русији, у поглављу „Русија на туђем послу“ (уп. Епископ жички Николај [Велимировић], „Посланица Епископа Николаја свештенству Епархије жичке о Божићу 1938. године“, *Прејед: ђолуслужбени орјан Епархије жичке*, год. XX, бр. 11–12 (новембар–децембар 1938): 1–10: 4–6 [= СД, IX, 109–115: 111–112]. Према његовим речима, читав свет згрожен је над ситуацијом у Русији, у којој се на рушевинама пророчке Русије уздиже материјалистичко идолопоклонство техници. Обавивши туђи тј. западњачки посао спровођења материјалистичке организације друштва, Русија је завршила овај сурови експеримент и сада се враћа својој мисији, каже Велимировић. Наступа пролеће Христове Русије, и „Русија звер уступа своје место Русији јањету Божијем“. Вулгарну Русију смењује Света Русија, која доноси племениту и обилну сетву и жетву Христову.

⁹⁹ Уп. *Мали мисионар*, бр. 13 [Индијски Савле] (фебруар 1935) [= СД, VIII, 367–374].

¹⁰⁰ Уп. *Мали мисионар*, бр. 27 [Виђења Сундар-Синга] (април 1936) [= СД, VIII, 465–473].

¹⁰¹ Уп. СД, VIII, 367. Интересантно је како је Елпидински био изненађен строгошћу подвига код индијских маланкарских хришћана, као и нешто касније Епископ хајларски Димитрије; уп. и опис начина поста код индијских православца — који укључује уздржање од јела и пића средом и петком, а током Великог поста до поподнева; они држе 4 велика поста, слично православнима, а на немрсну храну гледају строжије, сматрајући рибу месом; у Великом посту практикују по 40 земних поклона у подне певајући „Кирие елеисон“ итд. — у Елпидинский, *Восемнадцатъ лет в Инди*, 275). Наведени примери потврђују Велимировићеву тезу о индијском

Трећа препрека је западњачка власт у Индији — јер подвлашћени тешко могу примити веру својих тлачитеља. Зато се сматра да би најбоље било да сами крштени Индијци буду апостоли и мисионари хришћанске вере у своме народу. У светлости поука које је Велимировић дао Архимандриту Андронику — да је Индији потребна Индијска Црква — можемо разумети ове речи Вл. Николаја. У наставку цитираног дела Велимировић излаже повест о обраћењу и деловању мисионара Сундара Синга, који је „крштени Индијац и прослављени индијски проповедник Јеванђеља“.¹⁰²

Дакле, ако је могуће да подвучемо оно што се може закључити на основу изнад приложених сведочанстава:

- 1) на интерес Владике Николаја за мисију уопште указује његова блискост са руским мисионарима, као и његова мисионарска активност уопште;¹⁰³
- 2) Велимировићева дела показују да су Индија и мисија у Индији биле теме које је он разматрао и којима се враћао;
- 3) његов сусрет са индијским маланкарским католикосом још једно је сведочанство овог интереса;
- 4) поуке о методама црквене мисије у Индији које је Велимировић дао руском мисионару Архимандриту Андронику указују на одређену укљученост Вл. Николаја у ове мисионарске активности;
- 5) финансијска подршка коју је као један од малобројних Елпидинском обезбеђивао Велимировић указује да његово занимање за мисионарски рад у Индији није била само пука знатижеља већ је подразумевало и извесни ангажман.

* * *

практиковању религије као уздржања: тако је и традиционалном индијском хришћанству својствена аскеза.

¹⁰² Уп. СД, VIII, 368 и даље.

¹⁰³ Нпр. организовање мисионарских течајева, или публиковање мисионарске литературе — које је било одлика Велимировићевог рада током читавог његовог епископског служења.

5. Архиепископ харбински Нестор у Индији

По растанку с Велимировићем након посете Краљевини Југославији почетком 1938. године, Анисимов се преко Велике Британије, где је прибавио визу и у Лондону 15. јуна 1938. г. основао Друштво Светог апостола Томе — које је требало да подржи мисију међу Томиним хришћанима,¹⁰⁴ запутио у Индију, свративши у повратку опет до Југославије како би учествовао на августовском сабору РЗЦ.

Могуће је да је боравак Архиепископа Нестора 1938. г. у Југославији између осталог био и прилика за консултације са Велимировићем о мисији у Индији, односно да су се њих двојица у том периоду налазила на заједничком послу. Анисимовљева посета Индији и Цејлону¹⁰⁵ и индијским хришћанима до које је дошло крајем 1938. године, озваничена позивом Мар-Василија, имала је дакле овакву предисторију, како напомиње Сергеј Томин.¹⁰⁶ Према литератури, исход преговора Архиепископа Нестора са индијским јерарсима био је да је за 1939. годину планирано присаједињење Индијске Маланкарске Православне Цркве породици Православних Цркава,¹⁰⁷ и било је предвиђено да Архимандрит Андроник буде посвећен за епископа

¹⁰⁴ Уп. П[ётр]. В[ладимирович]. Топычканов, „Христианство в Индии“, у *Православная энциклопедия*. Т. XXII: «Икона — Иннокентий», под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II и др. (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2009), 585–590: 588.

Уколико је сачувана архивска грађа о оснивању овог друштва, можда би било могуће сазнати да ли је Велимировић преко својих веза са јерарсима и клирицима Англичанске Цркве и водећим личностима британске културе и политике подржао ову иницијативу и допринео јој. Као и многа друга питања, нажалост, и ово остаје изван истраживачких могућности којима располажемо.

¹⁰⁵ На свом путу ка Кини, Архиеп. Нестор је за Индијом походио и острво Цејлон, где су локални хришћани показали велики интерес за пријем у Православну Цркву — уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 187–189; уп. такође „Са о. Цејлона“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XX, бр. 8 (9. (22.) април 1939): 208; уп. такође и вест о томе како је по повратку Архиепископа Нестора из Индије у Кину духовна мисија у Коломбу поверена Архимандриту Филарету — „Са о. Цејлона“, *Гласник: службени орган Српске Православне Патријаршије*, година XX, бр. 25 (9. (22.) новембар 1939): 613.

¹⁰⁶ Уп. Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 117–118.

¹⁰⁷ Анисимов је наравно био свестан највеће потешкоће — чињенице да су сиромаланкарски хришћани веома поштовали ауторитет Диоскора, Севира и других антихалкидонских богослова, и писмом је обавестио руски загранични синод како сматра да ће то бити највећи изазов у пракси — уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 33–34.

Слика 6. У Котајаму (Керала, Индија) 1938. године: Архиепископ харбински Нестор (лево), Католикос Геваргезе II (у средини), Митрополит Филоксенос (десно) (извор: Mabin, "Russian Exiles and the Indian Orthodox Church (1931–1939)", ROCOR Studies, <https://www.rocorstudies.org/>)

Photograph 6. At Kottayam, Kerala, 1938: Archbishop Nestor of Harbin (on the left), Catholicos Gevarghese II (in the middle), Metropolitan Philoxenos (on the right) (source: Mabin, "Russian Exiles and the Indian Orthodox Church (1931–1939)", ROCOR Studies, <https://www.rocorstudies.org/>)

Индијске Цркве;¹⁰⁸ међутим, рат је прекинуо саобраћај и на друге начине омео ове планове, мада је за још неко време настављен рад Срба и Руса на мисији у Индији.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Уп. Фомин, *Божией милостию архиерей Русской Церкви*, 117–118; Широков, *Биографический словарь*, 92.

¹⁰⁹ Уп. прилог о мисионарској активности Вере Бартењеве (Вера Васильевна Бартењева (Скворцова), 1887–1977), ћерке професора Сарајевске богословије Василија Скворцова (Василий Михайлович Скворцов, 1859–1932) у Индији: Г. П., „Госпођа Вера Бартењева мисионарка у Индији“, *Братство: лист за вјерско и народно просвећивање*, год. XV, бр. 7–8 (јул–август 1939): 140–141; уз прилог је објављена и фотографија Парохијског дома у Малабару, изграђеног у стилу српске архитектуре, подигнутог трошком Митрополита Доситеја. Уп. такође и утиске В.

Православна мисија у Малабару (Индија)
Парохијски дом православне мисије у Малабару (Индија) у стилу српске
архитектуре, подигнут трошком митрополита Доситеја

Слика 7. Парохијски дом православне мисије у Малабару у стилу српске архитектуре, подигнут трошком Митрополита Доситеја (извор: *Братство: лист за вјерско и народно просвјештавање*, год. XV, бр. 7–8 (јул–август 1939): 140)

Photograph 7. A parish house of the Orthodox mission in Malabar built in Serbian architectural style; the construction was financed by Metropolitan Dositej (source: *Bratstvo*, Vol. XV, No. 7–8 (July–August 1939): 140)

Бартејеве — која је према писању београдске штампе у Индији обављала дужност управитељице женске православне заједнице у Траванкору, и која се почетком 1940. године вратила из Индије и вели, како преносе новинари *Времена*, да тамо „и Српска и Руска Црква врло живо раде, нарочито у Траванкору“, у „Ширење Православља у Јужној Индији“, *Време*, год. XX, бр. 6547 (14. април 1940): 11. У *Времену* је објављена и најава предавања Вере Бартејеве о мисији у Индији (са пројекцијом фотографија) на којем ће уводну реч саопштити Митрополит Анастасије (уп. „Предавање о Индији руске мисионарке гђе В. В. Бартејеве“, *Време*, год. XX, бр. 6546 (13. април 1940): 13, а објављена је и фотографија В. Бартејеве са групом Индуса испред примитивне цркве у Траванкору (уп. „Православна Црква у Индији“, *Време*, год. XX, бр. 6548 (15. април 1940): 11).

С друге стране, у литератури се могу пронаћи и другачији погледи на Анисимовљеву мисију и могуће исходе његовог пута у Индију, попут реске критике савременика Владимира Мајевског (Владислав (Владимир) Альбинович Маевский, 1893–1975), у којој он доводи у сумњу његове мотиве (за писма Мајевског монаху Василију Кривошеину (Василий (Всеволод Александрович) Кривошеин, 1900–1985 — касније Архиепископ бриселски) са критиком делатности Архиепископа Нестора

Слика 8. Вера В. Бартењева у Индији — испред примитивне локалне цркве (извор: *Време*, год. XX, бр. 6548 (15. април 1940): 11)

Photograph 8. Vera V. Bartenyeva in India — in front of the primitive local church (source: *Vreme* (April 15th 1940))

Индијски историчар Куријан Томас подвукао је неколико питања која се тичу српско-руских црквених веза са Индијом уочи 2. светског рата и успостављања контакта међу православним и маланкарским јерарсима, на које није успео да нађе одговоре у индијским изворима.¹¹⁰ Мишљења смо да би са српске стране, поред личности

из периода 1938–1939. године, види Макариј Макиенко (ред.), *Афонски период жизни архиепископа Василия (Кривошеина) в документах*, Серия: Русский Афон XIX–XX, Т. 15 (Святая гора Афон: Свято-Пантелеимонов монастырь, 2014), 456–467); у литератури се такође срећу и критике попут уопштенијих негативних оцена Г. Максимова (уп. Максимов, *Святоотеческое понимание миссии*, 177).

¹¹⁰ Уп. Thomas, “Eighty Years of Indo–Serbian Orthodox Relations”, 55–56. Од његових пет питања, на основу расположиве литературе можемо делимично одговорити само на четврто (да ли је Митрополит Доситеј познавао Андроника од раније, и ако није како га је рукопроизвео за архимандрита током своје посете Индији 1936/37. године?) — није извесно да ли су се знали од раније, а рукопроизвео га је у чин архимандрита на основу указа Митрополита париског Евлогија, са чијим благословом је Елпидински и дошао у Индију 1931. г. — уп. Широков, *Биографический словарь*, 263–264. Владика Нестор доноси и занимљив податак да је о. Андроник,

Патријарха Варнаве и Митрополита Доситеја, важна карика за ове контакте могао бити Николај Велимировић, који је био личност која повезује и Архимандрита Андроника, првог руског клирика међу маланкарским православцима, и Архиепископа хајларског Димитрија и Архиепископа харбинског Нестора са једне, и индијске хришћане са друге стране, са својим интересом за Индију и првим познанствима са Индијцима још из својих лондонских дана током Првог светског рата. Но немајући потврду у доступној грађи и литератури, нисмо у могућности да донесемо овакав закључак, тако да ова претпоставка остаје отвореном.¹¹¹ Слаба доступност преписке и архивских извора отежавају истраживање ове проблематике.

* * *

Епилог

Потенцијална реализација планова у погледу мисије у Индији у литератури се оцењује различито. Стенвеј се држи критичког гледишта, сматрајући да ентузијазам појединаца не би могао да изазове жељени ефекат. Поједини руски аутори износе оптимистичније процене. У сваком случају, почетак 2. светског рата 1939. године, прекид саобраћаја и изазови са којима су се срили актери мисије међу индијским православцима онемогућили су наставак рада на остваривању задатих планова. Велимировић и Анисимов допали су сужањства (један је прошао кроз нацистичке а други кроз совјетске казамате), и остатак живота се суочавали са великим проблемима, док се Васић упокојио 1945. године, исте године када је Вознесењски по повратку у СССР разрешен црквених дужности (упокојио се две године касније). Елпидински је остао у Индији још неко време; у новембру 1943. године, односно у јеку 2. светског рата, обратио

с пристанком Митрополита Евлогија, овом приликом прешао у јурисдикцију СПЦ (уп. Анисимов, „Хришћани Малабарци у Индији“, 115).

¹¹¹ Занимљиво је што веза Николаја Велимировића и мисије у Индији постоји и данас. Савремени православни мисионари у Јужној Индији као један од основних текстова за потребе мисије, на индијски језик телугу превели су међу првим делима Велимировићеву *Веру свештих — Кашихизис* — уп. Папа Ephraim [= Hieromonk Ephraim, St. Nilus Skete, Alaska], “My Second Journal in India [Tuesday, January 29, 2019]”, Orthodox River — A Website of Fr. Athanasius Kone, January 29, 2019, <http://orthodoxriver.org/post/my-journal-in-india-part-2/> (посећено 11. марта 2020. г.).

се писмом Патријарху московском Сергију,¹¹² известивши га о вољности индијских хришћана да се присаједине Православној Цркви, и посебно о спремности једног од виђенијих епископа Маланкарске Цркве, Владике Теодосија,¹¹³ да и формално прихвати одлуке свих седам васељенских сабора и званично се одрекне неправославних учења;¹¹⁴ међутим, Патријарх Сергије убрзо се упокојио (у мају 1944. г.), и изгледа да су изостале конкретне реакције. Нешто касније, 1948. године, после позива Епископа бруклинског Јована,¹¹⁵ Архимандрит Андроник прешао је у Америку.¹¹⁶ Уз све ово, везе СПЦ и РЦЦ биле су ослабљене, и сада се СПЦ нашла у другачијој сфери утицаја док су јерарси РЦЦ углавном прешли у западне земље, те је и ово била препрека за евентуалну обнову заједничких активности.

Касније мисионарске напоре у Индији, почев од 1950-их, наставили су други мисионари РЦЦ и других помесних Православних Цркава, као што су Архимандрит Лазар Мур (Lazarus (Edgar) Moore, 1902–1992), сестра Љиља (Lilya, касније монахиња Гаврилија (Gabrielia / Gavrilia (Parayannis), 1897–1992) и други.¹¹⁷

У Велимировићевом стваралаштву Индија ће бити присутна и у радовима које је он писао после 1930-их година, рецимо у чланку „Христe, дођи у Азију“ из 1940. г.,¹¹⁸ или у познијим (и постхумно

¹¹² Сергей (Иван Николаевич) Страгородский (1867–1944); викарни Епископ јамбурски 1901–1905, фински 1905–1917, владимирски и шујски 1917–1922, Митрополит горковски 1924–1934, московски 1934–1943, мјестољуститељ патријарашког трона 1936–1943, и Патријарх московски од септембра 1943. г. до маја 1944. г.

¹¹³ Овде је вероватно реч о бившем Архимандриту Алексију, пратиоцу Геваргезеа II током пута на конференцију у Единбургу и касније у Краљевину Југославију 1937. године — уп. изнад, стр. 93, нап. 55.

¹¹⁴ Буевский, „Наследие апостола Фомы“, 61–62.

¹¹⁵ Иоанн (Дмитрий Алексеевич) Шаховской (1902–1989); у питању је заједнички познаник Велимировића (са којим је био пријатељ још из Николајевог охридског периода) и Елпидинског, који је служио као Епископ бруклински 1947–1950, а потом као Епископ западноамерички 1950–1974.

¹¹⁶ Уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 345. Николај Зјорнов (1898–1980), који је узгред буди речено походио Индију током 1954. године, и тамо обишао место подвизавања о. Андроника и упознао индијске монахе који су наставили да се подвизавају у његовој испосници, забележио је како је Елпидински тешко доживео равнодушност и Грка и Руса за судбину индијских хришћана — уп. Н[иколай Михайлович]. Зернов, „Архимандрит Андроник (Елпидинский). Восемнадцать лет в Индии“, *Вестник Русского Студенческого Христианского Движения*, год XXV, № 55 (IV — 1959) (1959): 38–39: 39.

¹¹⁷ Стенвеј даје преглед познијих православних мисионарских активности у Индији, за читав 20. век: уп. Stanway, „Perpetual Embers“, 42–73.

¹¹⁸ У овом чланку Велимировић препричава дијалог Сундара Синга и Гандија, и доноси неке напомене о хришћанској мисији у Индији (и Азији уопште) — уп. Еп. Ни-

објављеним) списима као што су поменута *Индијска писма*, али и *Теодул*,¹¹⁹ *Изнад Истока и Запада*¹²⁰ итд., као и у једном од последњих дела које је Велимировић објавио за живота — *Земља Недођија*,¹²¹ у којем се појављују и ликови двојице Индуса.

Са индијским хришћанима Еп. Николај ће се свакако срести током заседања друге генералне скупштине Светског савета цркава у Еванстону 1954. године.¹²² У оновременој штампи објављена је фотографија двојице источних архијереја како срдечно разговарају током еванстонског скупа¹²³ — а реч је о Епископу Николају и малабарском мартоминском Епископу Мар Томи Јуханону из Траванкора.¹²⁴

После 2. светског рата, Елпидински се у Америци срео са Велимировићем, и био је у прилици да са њим разговара о Индији и о заједничким пријатељима; Елпидински је био ганут када му је Вели-

---

колај [Велимировић], „Христe, дођи у Азију“, *Жички благовесник: орган Свештеничкој удружења Жичке епархије*, год. XXII, бр. 10 (октобар 1940): 2–8 [= СД, X, 59–63].

¹¹⁹ Сва је прилика да је ово дело први пут објављено 1977. године, у склопу 5. тома Сабраних дела у издању Епархије западноевропске, објављеном у Дизелдорфу (уп. „Теодул“, СД, V, 499–650; уп. такође и „Српски народ као Теодул“, СД, V, 651–684), а потом у неколико других компилација — с тим што се делце *Српски народ као Теодул* (да ли изворно интергрални део *Теодула* или не?) појавило као сепаратно издање тј. као брошура 1984. године (уп. Епископ Николај [Велимировић], *Српски народ као Теодул* (Düsseldorf: Serbische Orthodoxe Diözese für Westeuropa, 1984)); дело *Теодул* појавило се пак као засебна књига недавно, 2001. године у Београду (уп. Владика Николај [Велимировић], *Теодул. Српски народ као Теодул* (Београд: Евро, 2001)), и исте године у Линцу (уп. Епископ Николај [Велимировић], *Теодул* (Линц: Православна црквена општина Линц, 2001)).

Ово дело је Велимировић према краткој напомени приређивача писао (али не и довршио) током свог заточења у Љубостињи током 1941–1942. године (уп. СД, V, 501). Дело је највероватније дакле први пут објављено више од двадесет година после Велимировићеве смрти, без икаквог критичког апарата, те није јасно какве и колике су биле интервенције приређивача, на који начин је материјал сложен и уређен итд.

¹²⁰ Такође изгледа први пут објављено 1977. године, у склопу првог издања 5. тома Сабраних дела (уп. „Изнад Истока и Запада“, СД, V, 793–810).

¹²¹ Уп. Николај Д. Велимировић, *Земља недођија: једна модерна бајка* (Виндзор, Онт.: Глас канадских Срба, 1950) [= СД, XII, 9–57].

¹²² Еп. Николај је присуствовао овом скупу — уп. Николај Велимировић, „Догађај у Еванстону“, *Слобода* (20. X 1954) = СД, XIII, 42–46. Уп. такође Julija Vidovic, “Bishop Nikolai Velimirovic”, у *Orthodox Handbook on Ecumenism: Resources for Theological Education*, ed. Pantelis Kalaitzidis et al. (Oxford: Regnum Books International — WCC Publications, 2014), 269–272: 270–271.

¹²³ Фотографија је објављена 17. августа 1954. г. у листу *Чикаго дејли трибјун* (уп. “Serbian Orthodox Clergy at Meeting”, *Chicago Daily Tribune* (August 17th, 1954). Захвалност за указивање на ову фотографију дугујемо оцу Ненаду Илићу из Амстердама.

¹²⁴ Juhanon Mar Thoma (Mar Thoma XVIII) (1894–1976); Мар Тома Јуханон у то време био је првојерарх друге индијске цркве, такозване Маланкарске Мар Томине Сиријске Цркве [Malankara Mar Thoma Syrian Church] (уп. изнад, стр. 82–83, нап. 10).

Слика 9. Епископ Николај Велимировић и индијски Епископ Мар Тома Јуханон на 2. генералној скупштини Светског савеза цркава у Еванстону 1954. године (на овом скупу ССЦ Мар Тома Јуханон изабран је за једног од председавајућих ССЦ); у средини су свештеници Миодраг Ђурић и Душан Поповић (извор: *Chicago Daily Tribune* (August 17th, 1954))

Photograph 9. Bishop Nicholai Velimirović and Bishop Mar Tomas Yuhanon at the Second General Assembly of the World Council of Churches held in Evanston in 1954 (where Mar Tomas Yuhanon was elected as one of the presidents of WCC); between them are Rev. Miodrag Đurić and Rev. Dušan Popović (source: *Chicago Daily Tribune* (August 17th, 1954))

мировић причао о томе како га је покојни Патријарх Варнава ценио, и поменуо је то у својим мемоарима.¹²⁵ Архимандрит Андроник је неко време провео уз Епископа Николаја у руском манастиру Светог Тихона у Саут Канану у Пенсилванији, у ком је 1950-их постао игуман.¹²⁶ Током школске 1955–1956. године, када је Велимировић био изабран за ректора Светотихоновске семинарије, Елпидински је постао професор ове црквенопросветне установе, те су њих двоји-

¹²⁵ Уп. Елпидинский, *Восемнадцать лет в Индии*, 184–185.

¹²⁶ Уп. Mabin, "Russian Exiles".

ца вероватно једно време заједно радили у настави.¹²⁷ Архимандрит Андроник упокојио се три године после Велимировићеве смрти, настрадавши у авионској несрећи 1959. године.

* * *

Захвалност:

Најсрдачније се захваљујем о. Теодору Стенвеју (Theodore Stanway) из Светотројичне семинарије у Џорданвилу и ипођакону Николасу Мабину (Nicolas Mabin) из Лондона на великој помоћи коју су ми пружили приликом писања овог рада упућујући ме на релевантну литературу и дајући ми корисне сугестије. Захваљујем се и др Меледату Куријану Томасу из Нагпура на помоћи у разазнавању индијских јерараха који се појављују на фотографијама.

* * *

Библиографија

Извори:

Примарни извори: дела Еп. Николаја, хронолошки сложена:

Велимировић, Н[иколај]. *Беседе по Гором*. Београд: С. Б. Цвијановић, 1912. [= СД, IV, 3–174].

Велимировић, Николај. *Изнад треха и смрти: беседе и мисли*. Београд: С. Б. Цвијановић, 1914. [= СД, IV, 235–562].

Velimirovic, Nicholas. "Shakespeare — The Pananthropos". In *A Book of Homage to Shakespeare: To Commemorate the Three Hundredth Anniversary of Shakespeare's Death MCMXVI*, edited by Israel Gollancz, 520–523. Oxford: Oxford University Press, 1916.

Велимировић, Др. Н[иколај]. „Шта је ко у данашњем рату?“. *Србобран: српски народни лист и орган Савеза сједињених Срба Слоја / Srbobran: Serb National Paper and the Organ of the Serb Federation „Sloga“*, год. VI, бр. 372 (24. новембар 1916): 2.

Vran-Gavran, R. A. [= Velimirovic, Nicolai]. "Communism of the Saints". *The New Age: A Weekly Review of Politics, Literature, and Art*, No. 1342, Vol. XXI-II, No. 5 (Thursday, May 30, 1918): 71–72.

Velimirovic, Nicolai (Bishop of Zica, Serbia). "Indian Panhumanism". *The New Age: A Weekly Review of Politics, Literature, and Art*, No. 1424, Vol. XXVI, No. 8 (Thursday, Dec. 25, 1919): 125–128.

---

¹²⁷ Уп. "His Grace Bishop Nicolai (Velimirovich)", *The Tikhonaire*, Wednesday, May 30th 1956 [Souvenir Program of Annual Pilgrimage] (1956): [5] и "Faculty", *The Tikhonaire*, Wednesday, May 30th 1956 [Souvenir Program of Annual Pilgrimage] (1956): [16].

- [Велимировић, Николај]. *Речи о Свечовску*. Београд: С. Б. Цвијановић, 1920. [= СД, IV, 587–762].
- [Велимировић], Епископ охридски Николај. *Молишве на језеру*. Библиотека савремених религиозно-моралних питања, књ. 4–5. Београд: Штампарија „Св. Сава“, 1922. [= СД, V, 39–141].
- Велимировић, Николај. *Нове беседе под Гором*. Тумачење истине, књ. 1. Београд: С. Б. Цвијановић, 1922. [= СД, IV, 177–233].
- [Велимировић], Епископ Охридски Николај. *Раи и Библија*. Крагујевац: Штампарија Православне народне хришћанске заједнице, 1931. [= СД, V, 177–251].
- [Велимировић], Епископ Николај. „Божихни поздрав безбожницима“. *Браћство: лист за вјерско и народно просвјешћивање*, год. VII, бр. 12 (децембар 1931): 157–160 [= СД, IX, 76–77].
- [Велимировић], Еп. охридски Николај. „90. писмо: Енглеском бојару Чарлсу Б. који пита: Шта означава личност Гандиа Индијанца“. *Мисионарска писма*, год. I, бр. 12 (децембар 1932): 205–208 [= СД, VIII, 109–110].
- [Велимировић, Николај]. „Руске мисије на Далеком Истоку“. *Мисионар*, бр. 1 (јануар 1935): 14–15 [= СД, XIII, 142].
- [Велимировић, Николај]. „Свети Арсеније у Манџурији“. *Мисионар*, бр. 1 (јануар 1935): 15 [= СД, XIII, 138].
- [Велимировић, Николај]. *Мали мисионар*, бр. 13 [Индијски Савле] (фебруар 1935) [= СД, VIII, 367–374].
- [Велимировић], Епископ Николай. „О Святой Церкви на Руси“. *Церковный листок*, № 187 (28 октябра 1935): 1–2 [= СД, XIII, 536–537].
- [Велимировић, Николај]. *Мали мисионар*, бр. 27 [Виђења Сундар-Синга] (април 1936) [= СД, VIII, 465–473].
- [Велимировић, Николај], „Продавац београдских новина — кинески влади-ка“. *Мали мисионар*, бр. 35 [Китајски мученици] (јануар 1937): 31–33 [= СД, VIII, 516].
- [Николај Велимировић]. *Мали мисионар*, бр. 35 [Китајски мученици] (јануар 1937) [= СД, VIII, 507–518].
- Велимировић, Николај. *Емануил: тајне неба и земље. Чудесни доживљаји из оба свјета*. Краљево: Манастир Жича — Жичка еванђелска делатност, 1937. [= СД, V, 367–443].
- [Велимировић], Епископ жички Николај. „Посланица Епископа Николаја свештенству Епархије жичке о Божићу 1938. године“. *Прејлед: ђолуслужбени орјан Епархије жичке*, год. XX, бр. 11–12 (новембар–децембар 1938): 1–10 [= СД, IX, 109–115].
- [Велимировић], Еп. Николај. „Христe, дођи у Азију“. *Жички благовесник: орјан Свешћеничкој удружења Жичке епархије*, год. XXII, бр. 10 (октобар 1940): 2–8 [= СД, X, 59–63].

- Велимировић, Николај Д. *Земља недођија: једна модерна бајка*. Виндзор, Онт.: Глас канадских Срба, 1950) [= СД, XII, 9–57].
- Велимировић, Николај. „Догађај у Еванстону“, *Слобода* (20. X 1954) [= СД, XIII, 42–46].
- [Велимировић], Епископ Николај. *Српски народ као Теодул*. Düsseldorf: Serbische Orthodoxe Diözese für Westeuropa, 1984. [= СД, V, 651–684].
- [Велимировић], Свети Владика Николај. *Индијска писма. Изнад Истиока и Запада. Средњи систем. Символи и сињали*. Одабрана дела Св. Владике Николаја, књ. 3. Призрен: Епархија рашкопризренска, 1995.
- [Велимировић], Владика Николај. *Речи о Свечовеку. Индијска писма. Изнад Истиока и Запада. Средњи систем. Ниче и Достоевски. Шекспир — Свечовек*. Изабрана дела Владике Николаја у 10 књига, књ. 2. Ваљево: Глас Цркве, 1996.
- [Велимировић], Владика Николај. *Индијска писма*. Београд: Енго, 2000. [= СД, V, 701–792].
- [Велимировић], Владика Николај. *Теодул. Српски народ као Теодул*. Београд: Евро, 2001. [= СД, V, 499–684].
- [Велимировић], Епископ Николај. *Теодул*. Линц: Православна црквена општина Линц, 2001. [= СД, V, 499–650 [651–684]].
- Велимировић, Епископ Николај. *Сабрана дела*, I–XIII. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко, 2016.

Секундарни извори:

Црквена и друга штампа, сложена хронолошки:

- „Предавање индијског проповедника г. Сади Џона Нилсена Крист-ан-Анда у Хришћанској Заједници“. *Време*, год. VI, бр. 1748 (1. новембар 1926): 5.
- „Београђани одушевљено поздрављају индиског песника. Два предавања г. Рабиндраната Тагора“. *Полиџика*, год. XXIII, бр. 6669 (среда 17. новембар 1926): 6.
- „Тагора у Хришћанској заједници“. *Полиџика*, год. XXIII, бр. 6669 (среда 17. новембар 1926): 6.
- „Рабиндранат Тагоре у Хришћанској Заједници Младих Људи“. *Време*, год. VI, бр. 1765 (17. новембар 1926): 4.
- „Нечувен скандал на предавању Рабиндраната Тагоре“. *Време*, год. VI, бр. 1765 (17. новембар 1926): 5.
- М., В. „Индиски проповедник г. Шоран Синго, који је стигао у Београд, одржаће низ предавања о Индији, која се буди“. *Време*, год. VII, бр. 1822 (16. јануар 1927): 5.
- „Шоран С. Синг пред београдским дипломатима“. *Правда*, год. XXIII, бр. 24 (27. јануар 1927): 4.

- „Када Индус говори о Гандиу и Тагори...“. *Правда*, год. XXIV, бр. 66 (9. март 1928): 5.
- „Предавање Шорана Синга у Хришћанској Заједници“. *Време*, год. VIII, бр. 2242 (18. март 1928): 9).
- „Предавање о Индији и индијској музици“. *Време*, год. IX, бр. 2689 (20. јун 1929): 9.
- О., О. „Лекција Епископа Нестора вѣ Кралѣво“. *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 370 (12 ноября 1933): 3.
- „Возведение Епископа Нестора вѣ Санѣ Архіепископа“. *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 371 (19 ноября 1933): 3.
- „Путешествія Архіепископа Епископа Нестора по Югославіи“. *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 373 (3 декабря 1933): 3, № 375 (17 декабря 1933): 2–3.
- „Соборъ Русскихъ Архіереевъ“. *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 471 (20 октября 1935): 4.
- „Из Индије. Православѣ у Индији“. *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаришије*, година XVI, бр. 16–17 (1. јул (18. јун) 1936): 334.
- „[Из Индије.] Сирски хришћани“. *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаришије*, година XVI, бр. 16–17 (1. јул (18. јун) 1936): 334–335.
- [Васић], Доситеј, Митрополит загребачки. „Хиљадама километара далеко од отаѣбине, у земљи Индуса, Митрополит г. Доситеј говорио је о Југославији“. *Правда*, год. XXXIII, бр. 11623 (1. март 1937): 10.
- „Синоћ је допутовао из Индије Митрополит загребачки г. Доситеј“. *Време*, год. XVII, бр. 5440 (8. март 1937): 8.
- „Православна руска мисија код сиријских хришћана у Индији“. *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаришије*, година XVIII, бр. 11–12 (18. јун (1. јул) 1937): 363–364.
- „Руска Православна Црква у Индији“. *Гласник: службени орѣан Срѣске Православне Паѣријаришије*, година XVIII, бр. 11–12 (18. јун (1. јул) 1937): 364.
- „Воћ Сиријске Цркве долази у Београд“. *Правда*, год. XXXIII, бр. 11791 (17. август 1937): 3.
- „Слава Цркве Ружица“ [„Католикос Сиријске Цркве г. Василије у Београду“]. *Правда*, год. XXXIII, бр. 11826 (22. септембар 1937): 6.
- „Слава Цркве Ружице у Београдском граду“. *Време*, год. XVII, бр. 5633 (22. септембар 1937): 5.
- „Прѣѣздъ главы Сирианской Церкви вѣ Индији Каталикоса Василија“. *Царскій вѣстникъ: органъ народнаго движенія за восстановление престола православнаго Царя-Самодержца*, № 572 (23 сентября 1937): 1.

- „Скупштина Свештеничког удружења. Свештенство изражава верност идејама Благоупокојеног Патријарха Варнаве и манифестује оданост Светом Архијерејском Сабору“. *Правда*, год. XXXIII, бр. 11827 (23. септембар 1937): 5–6.
- „Свештеничка скупштина“. *Време*, год. XVII, бр. 5634 (23. септембар 1937): 7).
- П. П., „Поглавар Индиске Православне Цркве у Крушедолу“. *Правда*, год. XXIII, бр. 11834 (30. септембар 1937): 15.
- „Поглавар индуске Православне Цркве испраћен је од стране црквених великодостојника и претставника разних друштава“. *Правда*, год. XXXIII, бр. 11836 (2. октобар 1937): 5.
- „Његова Светост индуски Патријарх-католикос Господин Василије у посети нашој Патријаршији“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XVIII, бр. 18–19 (27. септембар (10. октобар) 1937): 602–605.
- „Скупштина Свештеничког удружења. Свештенство изражава верност идејама Благоупокојеног Патријарха Варнаве и манифестује оданост Светом Архијерејском Сабору“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XVIII, бр. 18–19 (27. септембар (10. октобар) 1937): 605–608.
- „У далеком Харбину подигнута је спомен капела Блаженопочившем Краљу Александру“. *Правда*, год. XXXIV, бр. 11945 (19. јануар 1938): 5.
- Ђ., „Литургија Св. Апостола Јакова“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XIX, бр. 4–5 (2. (15.) фебруар 1938): 58–59.
- „Руски Архиепископ г. Нестор у Битољу“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XIX, бр. 8 (13. (26.) март 1938): 195.
- „Бављење Архиепископа харбинског г. Нестора у Југославији“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XIX, бр. 10–11 (10. (23.) април 1938): 269–270.
- „Са о. Цејлона“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XX, бр. 8 (9. (22.) април 1939): 208.
- „Са о. Цејлона“. *Гласник: службени орјан Српске Православне Патријаршије*, година XX, бр. 25 (9. (22.) новембар 1939): 613.
- „Предавање о Индији руске мисионарке гђе В. В. Бартењеве“. *Време*, год. XX, бр. 6546 (13. април 1940): 13.
- „Ширење Православља у Јужној Индији“. *Време*, год. XX, бр. 6547 (14. април 1940): 11.
- „Православна Црква у Индији“. *Време*, год. XX, бр. 6548 (15. април 1940): 11.
- “Serbian Orthodox Clergy at Meeting”. *Chicago Daily Tribune* (August 17th, 1954).
- “His Grace Bishop Nicholai (Velimirovich)”. *The Tikhonaire*, Wednesday, May 30th 1956 [Souvenir Program of Annual Pilgrimage] (1956): [5].
- “Faculty”. *The Tikhonaire*, Wednesday, May 30th 1956 [Souvenir Program of Annual Pilgrimage] (1956): [16].

Записи савременика:

- [Анисимовъ], Епископъ Несторъ. *Маньчжурія — Харбинъ*. Бѣлградъ: Царскій вѣстникъ, 1933.
- [Анисимовъ], Архіепископъ Несторъ. *Египетъ, Римъ, Бари*. Шанхай: Слово, 1934.
- [Анисимовъ], Архіепископъ Несторъ. *Очерки Югославіи: впечатления путешествія*. Харбинъ: Обитель милосердія, 1935.
- [Анисимовъ], Архіепископъ Несторъ. *Часовня-памятник памяти Вѣнценосных Мучеников*. Харбинъ: Дом милосердія, 1936.
- [Георгиевский], Митрополит Евлогий. *Путь моей жизни: Воспоминания митрополита Евлогія. Изложенія по его рассказамъ Т[атьяны Ивановны]. Манухиной*. Парижъ: YMCA press, 1947.
- [Грибановский], Архіепископъ Анастасій. *Бесѣды съ собственнымъ сердцемъ: размышленія и замѣтки*. Бѣлградъ: [б. и.], 1935.
- Елпидинский, Архимандрит Андроник. *Восемнадцать лет в Индии*. Буэнос-Айрес: Типография «Salguero», 1959.
- Елпидинский, Архимандрит Андроник. *Восемнадцать лет в Индии*. Русская Православная Церковь в дневниках и воспоминаниях. Москва: Сретенский монастырь, 2012.

Литература

Монографије:

- Биговић, Радован. *Од Свечовека до Ботоцовека: хришћанска философија Владике Николаја Велимировића*. Београд: Рашка школа, 1998.
- Бхаїавад—Гиша: ђесма о божанствѣ — одломак из „Махабхарате“. Прево са санскрита Павле Јевтић, предговор написао Милош Ђурић. Београд: [б. и.], 1929.
- Ђурић Мишина, Вељко. *Варнава — патријарх српски*. Сремски Карловци — Београд: Епархија сремска — Парохија Храма Светог Саве, 2009.
- Јанковић, Милан Д. *Епископ Николај: животи, мисао и дело*. Књ. 1–3. Шабац: Епархија шабачко-ваљевска, 2002–2003.
- Јањић, Драгана. *Дохаљкидонске цркве*. Лепосавић: Институт за српску културу, 2012.
- [Јевтић], Епископ б. захумско-херцеговачки и приморски Атанасије (ур.). *Свети владика Николај Охридски и Жички: текстови и сведочења, симпозион*. Краљево: Епархија Жичка — Свети манастир Жича, 2003.
- Јевтић, Павле. *Индија: ризница мудрости*. Београд: [б. и.], 1937.

- Кондић, Павле (ур.). *Христју веран до смрти: Свештеноисповедник Досићеј, зајребачки и ваведњски*. Београд — Цетиње: Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке — Митрополија црногорско-приморска — Светигора, 2008.
- Косик, В[иктор]. И[ванович]. *Русская Церковь в Югославии (20–40-е гг. XX века)*. Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2000.
- Косик, О[льга]. В[ладимировна]. *Вернувшийся домой: Жизнеописание и сборник трудов митрополита Нестора (Анисимова). Том 1*. Москва: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2005.
- Макиенко, Макарий (ред.). *Афонский период жизни архиепископа Василия (Кривошеина) в документах*. Серия: Русский Афон XIX–XX, Т. 15. Святая гора Афон: Свято-Пантелеимонов монастырь, 2014.
- Максимов, Георгий. *Святоотеческое понимание миссии*. Москва: Миссионерское общество имени преподобного Серапиона Кожеозерского, 2014.
- Николић, Сања. *За мир свега света... и сједињење свих: беојословски дијалог Православне Цркве са Древноисточним (нехалкидонским) Црквама*. Библиотека „Приручници“, књ. 5. Пожаревац: Епархија браничевска, Одбор за просвету и културу, 2013.
- Поповић, Радомир В. *Православне Помесне Цркве: прошлост, садашњост, теорафија, стајистика*. 2. допуњено издање [карте Љубиша Гвоић]. Београд: Р. Поповић, 2009.
- Пузовић, Владислав П. „Историјско-канонски аспекти односа карловачке управе Руске Заграничне Цркве и Московске Патријаршије“. Докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2012.
- Радић, Радмила. *Мисија бртанске Христјанске заједнице младих људи у Краљевини Југославији*. Библиотека Студије и монографије, књ. 119. Београд: Институт за новију историју Србије, 2019.
- Ранковић, Љубомир. *Свети Владика Николај: животи и дело*. Шабац: Глас Цркве, 2013.
- Фомин, С[ергей]. В[ладимирович]. *Божией милостию архиерей Русской Церкви: Три жизни митрополита Нестора Камчатского*. Москва: Правило веры, 2002.
- Широков, Сергей. *Биографический словарь миссионеров Русской Православной Церкви*. Москва: «Белый город», 2004.
- Pratscher, Viktor. *Die Deutschen der Gemeinde Feketić-Feketitsch*. Neu-Werbaß: Festausschuß d. Gemeinde, 1936.
- Thomas, Meledath Kurian. *Eventual Annals of Nazranis (15 Essays of Nazrani History)*. Devalokam, Kottayam, India: The Malankara Orthodox Church Publications, 2016.

Yevtić, Paul. *Karma and Reincarnation in Hindu Religion and Philosophy*. London: Luzac & Co., 1927.

Чланци:

- [Анисимов], Архиепископ Нестор. „Хришћани Малабарци у Индији“. *Хришћанско дело: часопис за хришћанску културу и црквени живот*, год. IV, свеска 2 (март–април 1938): 109–119.
- Биговић, Радован. „Једна метафизика панхуманизма“. У *Свети владики Николај Охридски и Жички: шекстои и сведочења, симјосион*, ур. Епископ б. захумско-херцеговачки и приморски Атанасије [Јевтић], 383–400. Краљево: Епархија Жичка — Свети манастир Жича, 2003.
- Бирюкова, К[ристина]. В[икторовна]. „Митрополит Нестор Анисимов и русийские духовные миссии на Дальнем Востоке“. *Ученые записки Орловского государственного университета*, № 2 (71) (2016): 15–21.
- Бувеский, А[лексей Сергеевич]. „Наследие апостола Фомы“. *Журнал Московской Патриархии*, № 2 (февраль 1948): 51–62.
- Делић, Босилка. „Николај Велимировић“. У *Свети Владика Николај Велимировић, Изабрана дела*, Библиотека „Ризница“, 2. издање, 5–9. Београд: Leo commerce, 2014.
- Димитријевић, Владимир. „Уводна реч приређивача“. У *Православље и секше. Књ. 3. Сјажене очи Индије: православље и духовност Далекој Истока*, Библиотека „Свети Петар Цетињски“, Коло „Православље и ново доба“, књ. 7, прир. Владимир Димитријевић, 5–14. Цетиње: Светигора, 1997.
- Зернов, Н[иколай Михайлович]. „Архимандрит Андроник (Елпидинский). Восемнадцать лет в Индию“. *Вестник Русского Студенческого Христианского Движения*, год XXV, № 55 (IV — 1959) (1959): 38–39.
- Јањић, Драгана. „Хришћани апостола Томе: Малабарска црква или Сиријска индијска црква“. *Црквене студије: годишњак Центра за црквене студије / Church Studies: Annual Journal of the Centre of Church Studies*, год. V, бр. 5 (2008): 275–280.
- Караулов, А[лександр]. К[ириллович]. и В[алерий]. В[алентинович]. Коростелев (прир.). „Архиепископ Нестор: Часовня-памятник памяти Венценосных Мучеников в г. Харбине. Дом Милосердия, Харбин 1936“. *Русская Атлантида*, № 12 (2004): 19–37.
- Клементьев, А[лександр]. К[онстантинович]. „Димитрий (Вознесенский Николай Федорович), архиеп.“. У *Православная энциклопедия. Т. XV: «Димитрий — Дополнения к „Актам Историческим“»*, под ред. Патри-

- арха Московского и всея Руси Алексия II и др., 74–77. Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007.
- [Мицић, Љубомир]. „Тагоре и зенитистичке демонстрације“. *Зенић: међународни часопис / Zenit: revue internationale*, год. VI, бр. 43 (децембар 1926): 15–16.
- Мицић, Љубомир — Бранко Ве Пољански. „Отворено писмо Рабиндранат Тагори“. *Зенић: међународни часопис / Zenit: revue internationale*, год. VI, бр. 43 (децембар 1926): [17–20].
- П., Г. „Госпођа Вера Бартењева мисионарка у Индији“. *Браћинство: лист за вјерско и народно просвећивање*, год. XV, бр. 7–8 (јул–август 1939): 140–141.
- Пилиповић, Радован. „Православље у земљи одакле се Сунце рађа“. *Православље — новине Српске Патријаршије*, бр. 1031 (1. март 2010): 32–33.
- Пођи, Винћенцо. „Цркве сиријске традиције“. *Црквене студије: годишњак Центра за црквене студије / Church Studies: Annual Journal of the Centre of Church Studies*, год. III, бр. 3 (2006): 329–348.
- Пузовић, Владислав. „О неким еклисиолошким темама у руској богословској мисли XX века“. У *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, књ. 19, прир. Богољуб Шијаковић, 47–61. Београд: Православни богословски факултет, 2015.
- Пузовић, Владислав. „Патријарх Варнава (Росић) и црквени спорови у ‘Заграничној Русији’“. У *Србија и Русија 1814–1914–2014: Међународни научни скуп, 13–14. октобар 2014. године*, Научни скупови, књ. CLV — Одељење Историјских наука, књ. 38, ур. Михаило Војводић, 209–230. Београд: Српска академија наука и уметности, 2016.
- Пузовић, Владислав. „Покровитељство Српске Православне Цркве над Руском Заграничном Црквом (1920–1940)“. У *Руски некропол у Београду: знамење историјској пријатељства*, ур. Мира Радојевић и Милош Ковић, 112–121. Београд: Фондација за обнављање, подршку и очување комплекса историјско-меморијалних споменика у Републици Србији „Руски некропол“ — Институт за политички и економски дијалог, 2014.
- Пузович, Владислав. „Русские эмигранты — студенты Православного богословского факультета Университета в Белграде (1920–1940 гг.)“. *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия II: История. История Русской Православной Церкви*, Вып. 2 (63) (2015): 65–83. <https://doi.org/10.15382/sturII201563.65-83>.
- Топычканов, П[ётр]. В[ладимирович]. „Геваргезе II“. У *Православная энциклопедия. Т. X: «Второзаконие — Георгий»*, под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II и др., 485–486. Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2005.

- Топычканов, П[ётр]. В[ладимирович]. „Христианство в Индии“. У *Православная энциклопедия. Т. XXII: «Икона — Иннокентий»*, под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II и др., 585–590. Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2009.
- Фрадински, Викентије. „Сирско-Јаковитска Црква“. *Зборник Православној богословској факултету*, књ. II (1953): 89–105.
- Фрадински, Викентије. „Сирско-Халдејска или источносирска Несторијанска црква“. *Зборник Православној богословској факултету*, књ. III (1954): 71–88.
- Швајгерт, Волфганг. „Апостолска црква од Истока данас“. Превео Радомир Ракић. *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. XCII, бр. 7 (јул 2011): 233–236.
- Швајгерт, Волфганг. „Православне Цркве у Индији данас“. Превео Радомир Ракић. *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. XCII, бр. 3 (март 2011): 89–93.
- Швајгерт, Волфганг. „Сиријска Православна Црква“. Превео Радомир Ракић. *Гласник: службени лист Српске Православне Цркве*, год. XCII, бр. 12 (децембар 2011): 478–480.
- Шоран, Синга. „Индија и хришћанство“. *Вера и животи: званичан оріан Хришћанске заједнице младих људи у Краљевини СХС*, књ. III, бр. 1 (1927): 1–2.
- Chandy, Idiculla. M. “‘Bethanyude panimalar’: Alexios Mar Thevodosios”. *Gregorian Gazette: A St. Gregorios Orthodox Syrian Church, Oak Park Publication*, Vol. IX, Issue VIII (August 2010): 4.
- Jakovljević, Živojin. „Saint Nikolai Velimirović and Saint John Maximovich as Unifiers of the Serbian and Russian People“. *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Volume 29, Numbers 1–2 (2018): 151–158. <https://doi.org/10.1353/ser.2018.0009>.
- Mabin, Nicolas. “Russian Exiles and the Indian Orthodox Church (1931–1939)”. *ROCORA Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Церкви*, March 9, 2019. <https://www.rocorstudies.org/2019/03/09/russian-exiles-and-the-indian-orthodox-church-1931-1939/> (посећено 10. марта 2020. г.).
- Marković, Slobodan G. “Activities of Father Nikolai Velimirovich in Great Britain during the Great War”. *Balkanica: Annual of the Institute for Balkan Studies*, Vol. XLVIII (2017): 143–190. <https://doi.org/10.2298/BALC1748143M>.
- Midgley, Andrew. “A Lifetime in Pilgrimage — Archimandrite Lazarus (Moore), 1902–1992”. *ROCORA Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Цер-*

- кви, [2014] February 11, 2017. <https://www.rocorstudies.org/2017/02/11/a-lifetime-in-pilgrimage-archimandrite-lazarus-moore-1902-1992/> (посећено 12. марта 2020. г.).
- Папа Ephraim [= Hieromonk Ephraim, St. Nilus Skete, Alaska]. "My Second Journal in India [Tuesday, January 29, 2019]". Orthodox River — A Website of Fr. Athanasius Kone, January 29, 2019. <http://orthodoxriver.org/post/my-journal-in-india-part-2/> (посећено 11. марта 2020. г.).
- [Stanway, Theodore] = Rassophore Monk Angelos. "Perpetual Embers: A Chronicle of ROCOR's Missionary Efforts in India". Academia.edu, February 12, 2019. https://www.academia.edu/38192487/Perpetual_Embers_A_Chronicle_of_ROCOR_s_Missionary_Efforts_in_India (посећено 2. марта 2020. г.).
- Stanway, Theodore. "The Man Who Would be Metropolitan: The Enigma of Father George Tharian". ROCOR Studies — Historical Studies of the Russian Church Abroad / РПЦЗ: Обзор — Вопросы Истории Русской Зарубежной Церкви, August 17, 2019. <https://www.rocorstudies.org/2019/11/17/the-man-who-would-be-metropolitan-the-enigma-of-father-george-tharian/> (посећено 25. марта 2020. г.).
- Tagore, Rabindranath. "Shakespeare". In *A Book of Homage to Shakespeare: To Commemorate the Three Hundredth Anniversary of Shakespeare's Death MCMXVI*, edited by Israel Gollancz, 320–321. Oxford: Oxford University Press, 1916.
- Thomas, M[eleadath]. Kurian. "Eighty Years of Indo–Serbian Orthodox Relations & Saint Dositej Vasić of Zagreb". The Information Service of the Serbian Orthodox Church, July 18, 2015. http://www.spc.rs/eng/eighty_years_indoserbian_orthodox_relations_saint_dositej_vasic_zagreb (посећено 2. марта 2020. г.).
- Thomas, Meledath Kurian. "Eighty Years of Indo–Serbian Orthodox Relations and Saint Dositej Vasić of Zagreb". In *Eventual Annals of Nazranis (15 Essays of Nazrani History)*, 49–56. Devalokam, Kottayam, India: The Malankara Orthodox Church Publications, 2016.
- Vidovic, Julija. "Bishop Nikolai Velimirovic". In *Orthodox Handbook on Ecumenism: Resources for Theological Education*, edited by Pantelis Kalaitzidis et al, 269–272. Oxford: Regnum Books International — WCC Publications, 2014.
- Zečević, Jure. „Pogled i statistika svih Istočnih Crkava“. *Crkva u svijetu*, Vol. 30, No. 3 (1995): 326–331.

Примљено: 9. 4. 2020.
Одобрено: 5. 5. 2020.

A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF SERBIAN-RUSSIAN CHURCH RELATIONS: THE CONNECTION OF THE SERBIAN HIERARCHY WITH THE ORTHODOX CHURCH MISSION IN INDIA DURING THE 1930's, WITH SPECIAL REFERENCE TO THE PLAUSIBLE ROLE OF BISHOP NICHOLAI VELIMIROVIĆ

Srećko Petrović

Diocese of Šumadija, Aranđelovac

Summary: *Missionary activity in India during the 1930's connected the hierarchs of the Russian Orthodox Church Outside Russia and the Serbian Orthodox Church with the Indian Oriental Orthodox Christians, namely with the hierarchs and the clergy of the Malankara Orthodox Church.*

Hieromonk Andronik Elpidinski went to India in 1931, and there he met with Malankara Orthodox Catholicos Gevargeze II and other Malankara Orthodox personnel. He established warm and close connections with Indian Orthodoxy. According to the writing of Archbishop Nestor (Anisimov) of the time, Elpidinski chose to join Indian Orthodox missionaries instead of proselytizing and establishing a new parish.

On the other hand, Catholicos Gevargeze II established connections with Russian Orthodox hierarchs. He met Archbishop Anastasius (Gribanovsky) in Jerusalem in 1934, and afterwards he sent the official letter to the Synod of the Russian Orthodox Church Outside Russia and asked them if Malankara Orthodox Church could be united with the Orthodox Church. Bishop Dimitry (Voznesensky) visited India in 1936 in order to investigate the possibilities of unity. Serbian Orthodox Church supported this initiative.

Bishop Dositej (Vasić) was in India in 1937, where he attended World's Conference of YMCAs in Mysore. In India he also met Gevargeze II, and invited him to visit Serbian Orthodox Church.

Going back home from The World Conference on Faith and Order in Edinburgh, Gevargeze II arrived to Belgrade in September 1937. He spent about 10 days in Yugoslavia. He was warmly welcomed and he was honoured as a Patriarch. In Yugoslavia he met several Russian and Serbian

bishops, had meetings with them, including a long lasting meeting with Bishop Nicholai (Velimirović) of Žiča. He also visited ancient Serbian monasteries, including monastery of Žiča — the see of Bishop Nicholai.

Archbishop Nestor went to India in 1938, in order to negotiate on future reunion of Indian Orthodox Christians with the Orthodox Church. But there were almost no results of this mission. As the consequence of the WWII outbreak, communication stopped very soon.

However, the details about the organization of this mission are not well known, and the literature shows that there are questions that cannot be answered, as well as that sources for research are scarce. Nicholai Velimirović's closeness and connections with the people who were involved in these missionary efforts, as well as his interest in the mission in general and India in particular, indicate that in a certain way he could be connected to these events. He was interested in India and in Christian mission in India, which is attested in his writings from 1910's onwards. Besides testimonies from Velimirović's writings, memories of participants and historical records suggest this assumption. He financially supported Elpidinski's mission. He was a close friend of Archbishop Nestor. In Yugoslavia, he met Gevargeze II, and he had a long conversation with him regarding mission in India, as it was reported by newspapers. On the other hand, he was also connected with Archbishop Anastasius and Archbishop Dimitry as well, so there is a possibility that somehow he was involved in events regarding joint engagement of the Russian Orthodox Church Outside Russia and the Serbian Orthodox Church with the Indian mission in 1930's.

However, since there is no direct reference and we could not find a clear enough testimony, such a conclusion could not be made. In the present article, we will simply offer a short review of Serbian literature and sources, and also a review of references to India and mission to India in Bishop Nicholai's writings, which maybe could be helpful for some future researchers.

Key words: Nicholai Velimirović, Dositej Vasić, Andronik Elpidinski, Nestor Anisimov, Dimitry Voznesensky, Anastasius Gribanovsky, Gevargeze II, Serbian Orthodox Church, Russian Orthodox Church Outside Russia, Malankara Orthodox Church, India, mission.

Acknowledgements:

I am deeply indebted to **Fr Theodore Stanway** from Holy Trinity Orthodox Seminary (Jordanville, New York, USA), to **Subdeacon Nicolas Mabin** from London (UK), and to **dr Meledath Thomas Kurian** from St. Thomas Orthodox Theological Seminary (Nagpur, India) for their kind help and assistance during the writing of this paper.